

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**Закарпатський угорський інститут імені Ференца
Ракоці II**

Кафедра історії та суспільних дисциплін

ФІЛОСОФІЯ

Навчально-методичний посібник
для студентів очної і заочної форм навчання

Берегове 2013р.

Друкується за рішенням Ради кафедри історії та суспільних дис-
циплін
**Закарпатський угорський інститут імені Ференца
Ракоці II**

Укладачі:

Рецензент:

Філософія: навчально-методичний посібник для студентів очної і заочної форм навчання.

Навчально-методичний посібник складений відповідно до Державного освітнього стандарту вищої професійної освіти. Цей посібник містить робочу програму курсу, плани семінарських занять, питання для самоконтролю і завдання по першоджерелах, список тим есе, методичні рекомендації по їх написанню і питання до іспиту.

Програма призначена для студентів очній і заочній форм навчання, що вивчають філософію в якості загальноосвітньої дисципліни.

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

ЗМІСТ

1. Цілі і завдання дисципліни 6
2. Об'єм дисципліни і види учбової роботи 7
3. Учбово-тематичний план 7
4. Програма курсу 8
5. Плани семінарських занять 15
6. Самостійна робота
Список тим есе 46
Методичні рекомендації до написання есе 47
Критерії оцінки есе 48
7. Питання до іспиту 50

1. ЦІЛІ І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

1) Курс філософії ставить своєю метою сформувані наступні компетенції :

- категоріальне бачення світу, вміння розрізнати конкретно-наукові, загальнофілософські і релігійні форми його освоєння;
- прихильність канонам наукової раціональності;
- творче мислення, здатність до генерації нових ідей;
- системний погляд на явища громадського життя і мети власної професійної діяльності;
- міжкультурна компетентність і толерантність;
- індивідуально-відповідальна поведінка;
- культура моральної оцінки, почуття справедливості;
- орієнтація у світі цінностей;
- різнобічність інтелектуально-духовних інтересів;
- екологічна орієнтованість професійного мислення.

2) Курс припускає рішення наступних завдань :

- дати знання основ філософії, її загальної структури, основні етапи її історичного розвитку, систем великих філософів, що представляють різні традиції і школи;
- показати місце філософії в структурі знання, її роль як загальної методології пізнання;
- розкрити світоглядну функцію філософії, показати, як плюралізм світоглядів поєднується з ідеями об'єктивності істини;
- розкрити ціннісно-нормативну функцію філософії, єдність теоретичної і практичної філософії, співвідношення філософських категорій і світоглядів;
- виробити вміння, яке дозволяє відрізнити наукове знання від позанаукового і антинаукового;
- розкрити творчу природу мислення, невичерпність пізнання, роль свободи суджень, дискусій і наукової критики в пізнавальному процесі;
- сформувати розуміння місця своєї професії в житті суспільства;
- розкрити роль свідомої діяльності людей як специфічної форми закономірного розвитку суспільства;
- показати варіантність історичного процесу;
- виробити здатність аргументовано і толерантно викладати своє розуміння життєво-значимих філософських проблем;
- виховувати у дусі патріотизму, демократичних ідеалів і цінностей.

2.	Методологія наукового пізнання																			
3.	Ріст наукового знання																			
Розділ 5. Філософська антропологія																				
1.	Концепції людини в історії філософії																			
2.	Біологічне і соціальне в природі людини																			
3.	Екзистенціальна концепція людини																			
4.	Категорії людського існування																			
Розділ 6. Етика																				
1.	Поняття моралі і основні етичні теорії																			
2.	Основні етичні теорії і проблема морального вибору																			
Розділ 7. Соціальна філософія																				
1.	Суспільство як предмет філософського аналізу																			
2.	Філософія історії																			
3.	Глобальні проблеми сучасності																			

4. ПРОГРАМА КУРСУ

Розділ 1. Філософія, її предмет і значення

Філософія як теоретично обґрунтований світогляд. Співвідношення філософії з наукою і релігією.

Філософія як форма пізнання. Предмет філософії. Зміна предмета філософії в ході історії. Філософія і наука. Поняття прогресу в філософії.

Місце і роль філософії в культурі. Філософія як раціоналізація і критика різноманітних форм людського досвіду (політики, права, моралі, релігії, мистецтва, медицина і так далі).

Структура філософського знання. Традиційні розділи: онтологія, гносеологія, логіка, антропологія, етика, естетика, соціальна філософія. Спеціальні розділи: філософія мови, філософія медицини, філософія права, філософія релігії, філософія культури, філософія науки (філософія математики, філософія фізики, філософія біології і тому подібне).

Виникнення філософії. Основні напрями, школи філософії і етапи її історичного розвитку. Антична філософія: класика (Сократ, Платон, Арістотель), елінізм (епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм), неоплатонізм (Гребель). Середньовічна філософія: патристика (Августин), схоластика (Хома Аквінський, Уільям Оккам).

Філософія Відродження. Філософія Нового часу : раціоналізм (Декарт, Спіноза, Лейбніц), емпіризм (Гоббс, Локк, Беркли, Юм). Французька Просвіта. XIX століття: німецька класична філософія (Кант, Фихте, Шеллинг, Гегель, Фейєрбах), філософія життя (Шопенгауєр, Ніцше), діалектичний і історичний матеріалізм (Маркс, Енгельс, Ленін), позитивізм (Конт, Спенсер, Мах), прагматизм (Пірс, Джеймс), екзистенціалізм (Кьєркегор). XX століття: аналітична філософія, прагматизм, екзистенціалізм, постмодернізм. Українська релігійна філософія. Російська релігійна філософія (Соловйов, Бердяєв). Філософські традиції Києво-Могилянської Академії.

Розділ 2. Онтологія

Тема 1. Концепції буття в античній філософії

Онтологія як концепція буття. Проблема граничної основи усього суцього і основні варіанти її рішення. Матеріалізм і ідеалізм. Монізм, дуалізм, плюралізм.

Концепції буття в історії філософії. Пошук першооснови в ранній грецькій філософії. Милетская школа (Фалес, Анаксимен, Анаксимандр). Піфагорійська школа. Гераклит. Елейская школа (Парменид і Зенон). Атомисти Левкіпп і Демокрит.

Онтологія Платона. Буття і Становлення. Ідеї і речі. Рівні реальності і знання. Алегорія печери. Онтологія Арістотеля. Критика Платона. Вчення про суть. Вчення про чотири причини. Телеологія Арістотеля.

Тема 2. Концепції буття в середньовічній філософії

Бог як вище буття. Креационізм. Суть і існування. Суперечка про природу універсальї. Реалізм і номіналізм.

Тема 3. Концепції буття у філософії Нового часу

Наукова революція XVII ст. Декарт - засновник філософії Нового часу. Дуалізм Декарта. Механістичне розуміння природи. Проблема взаємозв'язку душі і тіла. Механістичний матеріалізм Т. Гоббса.

Ідеалізм Лейбніца. Критика Лейбніцом механіцизму з позицій ідеалізму. Вчення про монади. Пантеїзм Спінози. Дуалізм Локка. Локк про первинні і вторинні якості. Суб'єктивний ідеалізм Беркли. Заперечення відмінності між первинними і вторинними якостями. Заперечення матерії. Проблема соліпсизму.

Тема 4. Концепції буття у філософії XIX ст.

Німецька класична філософія. Об'єктивний ідеалізм Гегеля. Тотожність буття і мислення. Діалектика. Філософська система.

Діалектичний матеріалізм Маркса і Енгельса. Діалектика як теорія розвитку. Закони діалектики : закон переходу кількісних змін в якісні, закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечення.

Ірраціональна філософія. Вчення А. Шопенгауера про світову волю. «Воля до влади» - основний принцип філософії Ф. Ніцше. Концепція творчої еволюції А. Бергсона.

Тема 5. Сучасна матеріалістична концепція буття і її принципи

Принципи матеріалізму. Матерія і рух. Простір і час. Субстанціональна і реляційна концепції простору і часу.

Принцип детермінізму. Причина і наслідок. Закон. Необхідність і випадковість. Механістичний детермінізм. Детермінізм і свобода. Фаталізм. Індетермінізм. Можливість і дійсність. Вірогідність. Динамічні і статистичні закономірності. Суперечка про детермінізм в сучасній науці.

Принцип системності. Поняття цілісності. Ціле і частина. Механіцизм і холизм. Поняття системи. Типи систем. Системи, що Самоорганізуються. Синергетика як нове світобачення.

Принцип розвитку. Поняття розвитку. Сучасна наука про глобальну еволюцію як самоорганізацію матерії.

Тема 6. Життя і свідомість

Суть і походження життя.

Проблема свідомості і різні підходи до її рішення (дуалізм, біхевіоризм, матеріалізм, функціоналізм). Походження свідомості. Свідомість як вища форма відображення. Поняття відображення. Розвиток форм відображення в природі.

Розділ 3. Теорія пізнання

Тема 1. Проблема обґрунтування знання

Знання і думка. Проблема обґрунтування знання і фундаменталізм. Раціоналізм (Платон, Декарт, Лейбніц) і емпіризм (Бэкон, Локк) про джерело і метод досягнення достовірного знання. Теорія природжених ідей і її критика Локком.

Тема 2. Скептицизм і агностицизм

Скептицизм (софісти Горгий і Протагор, Пиррон і його школа).

Емпіризм і скептицизм Д.Юма. Юм про духовну субстанцію і причинність.

Теорія пізнання І. Канта. Синтез раціоналізму і емпіризму. Апріорні форми чуттєвості і розуму і їх роль в пізнанні. Обґрунтування наукового знання. Поняття вещи-в-себе. Агностицизм.

Тема 3. Знання і реальність

Активна роль суб'єкта в процесі пізнання. Відображення і конструювання. Пізнання, творчість і практика.

Структура процесу пізнання. Чуттєве пізнання і його форми. Співвідношення суб'єктивного і об'єктивного в чуттєвому образі. Раціональне пізнання і його форми. Мислення, логіка, мова і дійсність. Раціональне і ірраціональне в пізнавальній діяльності. Інтуїція і її роль в пізнанні.

Тема 4. Проблема істини

Класична концепція істини і її проблеми. Когерентна теорія істини. Логічний критерій істини. Поняття істини з точки зору прагматизму. Конвенціональна концепція істини. Марксистська концепція істини. Поняття абсолютної і відносної істини. Догматизм і релятивізм. Об'єктивність істини. Конкретність істини. Практика як критерій істини.

Соціально-історична обумовленість пізнання.

Розділ 4. Філософія науки

Тема 1. Структура наукового пізнання і його форми

Специфіка наукового пізнання (об'єктивність, системність, обґрунтованість, предметність). Емпіричний і теоретичний рівні, їх відмінність. Форми емпіричного знання : дані спостережень, наукові факти і емпіричні узагальнення. Відмінність емпіричного узагальнення від теоретичного закону.

Тема 2. Методологія наукового пізнання

Поняття методу наукового пізнання. Пошук універсального методу пізнання в історії філософії (Бэкон, Декарт, Лейбніц).

Методи наукового пізнання. Методи емпіричного рівня (спостереження і експеримент) і теоретичного рівня (гіпотетико-дедуктивний метод, формалізація, аксіоматичний метод). Загальнологічні прийоми наукового дослідження (аналіз і синтез, дедукція і індукція, абстрагування і ідеалізація, аналогія, моделювання).

Логічний позитивізм про верифіцируемості як критерії науковості. К. Поппер про фальсифіцируемості як критерії науковості.

Епистемологический анархізм П. Фейерабенда.

Тема 3. Ріст наукового знання

Концепція розвитку науки К. Поппера. Концепція розвитку науки Т. Куна. Поняття парадигми, нормальної науки і наукової революції. Методологія науково-дослідних програм І. Лакатоса.

Наукові революції і зміна типів раціональності. Етика науки.

Розділ 5. Філософська антропологія

Тема 1. Концепції людини в історії філософії

Різні філософські концепції людини в історії. Образ людини розумної в античній філософії. Образ людини духовної в середньовічній філософії. Гуманізм епохи Відродження. Просвітники XVIII ст. про природу людини. Концепція людини До. Маркса.

Концепції людини в XX ст. : натуралістична, психоаналітична, культурологічна і екзистенціальна. Різноманітність сучасних концепцій людини. Проблема синтезу знань про людину.

Тема 2. Біологічне і соціальне в природі людини

Людина як біологічна і соціальна істота. Соціологізаторський і біологізаторський підходи.

Спадковість і середовище. Соціобиологія про генетичну обумовленість соціальної поведінки людини.

Походження людини. Антропогенез. Природний відбір і соціокультурні чинники становлення людини (праця, спілкування, мова, культура).

Тема 3. Психоаналіз про природу людини

Несвідоме і його роль в житті людини. Фрейд, Юнг і Адлер про структуру і динаміку психіки.

Теорія З.Фрейда.. Структура психіки. Понятті лібідо. Внутрішній конфлікт як головна проблема душевного життя людини. Способи рішення конфлікту. Поняття сублимації.

Теорія К.Г.Юнга. Колективне несвідоме. Поняття індивідуації.

Теорія А.Адлера.. Поняття комплексу неповноцінності. Принцип компенсації.

Тема 4. Екзистенціальна концепція людини

Заперечення універсальної людської природи. Людина як власний проект. Особа і свобода. Справжнє і несправжнє буття. Погранична ситуація. Сенс життя і цінності.

Тема 5. Категорії людського існування

Проблема сенсу життя, смерті і безсмертя у філософії. Щастя. Любов. Творчість. Доля.

Розділ 6. Етика

Тема 1. Поняття моралі і основні етичні теорії

Поняття «етика», «мораль», «моральність», їх походження і сенс. Мораль як особлива форма регуляції громадських стосунків і поведінки людини. Моральна поведінка і моральна свідомість.

Проблема обґрунтування моральних цінностей в античній філософії. Вчення Сократа. Критика софістів. Взаємозв'язок пізнання і доброчесності. Етична концепція Платона. Вчення про доброчесності. Етична теорія Арістотеля. Вчення

Епікура. Евдемонизм. Щастя як безтурботність. Етика стоїків. Апатія як етичний ідеал.

Тема 2. Основні етичні теорії і проблема морального вибору

Етична система І. Канта. Принцип автономії моралі. Поняття категоричного імперативу. Утилітаристська етика. Етичні концепції І. Бентама і Дж.С. Милля. Загальний і приватний інтерес. Позиція розумного егоїзму. Співвідношення користі і добродесності.

Моральний нігілізм Ф. Ніцше. Заперечення моральних цінностей.

Ситуація морального вибору, її характеристики. Критерії моральної поведінки і моральної оцінки. Автономність і відповідальність особи.

Розділ 7. Соціальна філософія

Тема 1. Суспільство як предмет філософського аналізу

Суспільство як соціальний спосіб буття людини. Природне і соціальне, їх відмінності і взаємодія. Основні філософські підходи до розуміння суспільства. Релігійно-ідеалістичний підхід (Платон, Гегель), натуралістичні теорії суспільства (Т. Гоббс, Дж. Локк, географічний детермінізм Монтеск'є, біологічний детермінізм Г. Спенсера), матеріалістичний підхід (До. Маркс).

Суспільство як цілісна система. Матеріальне і духовне виробництво, їх взаємозв'язок і розвиток. Поняття суспільної свідомості, його структура. Буденна і теоретична свідомість. Ідеологія, громадська психологія і масова свідомість. Політична, правова, моральна, естетична і релігійна свідомість.

Проблема громадського ідеалу. Поняття громадянського суспільства. Ознаки громадянського суспільства. Права людини.

Тема 2. Філософія історії

Проблема сенсу і спрямованості історії. Особливості християнського розуміння історії. Ідея прогресивного розвитку історії (Кондорсе, Гердер).

Теорії історичного прогресу. Філософія історії Гегеля. Особливості формаційного підходу до історії. Теорія суспільно-економічних формацій До. Маркса. Критика теорій історичного прогресу (К. Поппер).

Концепції локальних культур і циклічності розвитку (О. Шпенглер, А. Тойнбі). Співвідношення формаційного і цивілізаційного підходу до історії.

Тема 3. Глобальні проблеми сучасності

Світова ситуація почала XXI століття. Сучасне суспільство в перспективі розвитку техніки і технології. Концепція постіндустріального суспільства. Глобальні проблеми сучасності : екологічні, енергетичні, продовольчі, військові демографічні, національні, здоров'я людини і людства. Пошук можливих шляхів виходу з глобальної кризи. Роль науки в подоланні глобальних криз. Глобалізація і взаємодія цивілізацій.

Тенденції і перспективи розвитку сучасного суспільства. Філософія про можливі шляхи майбутнього розвитку світової спільноти.

5. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Розділ 1. Філософія, її предмет і значення

1. Світогляд і особа. Філософія як теоретично обґрунтований світогляд.
2. Співвідношення філософії з наукою і релігією.
3. Філософія як форма пізнання. Предмет філософії. Філософія і наука.
4. Структура філософії. Основні етапи історії філософії.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке філософія? Який її предмет?
2. Що таке світогляд? Як пов'язані філософія і світогляд?
3. Які питання відносять до світоглядних? У чому особливість цих проблем?
4. Яке значення світогляду в житті людей?
5. Чому філософія характеризується як теоретичний світогляд?
6. Що загального і в чому відмінність між філософією і релігією?
7. Яке значення має філософська критика?
8. Як мінялися взаємовідносини філософії і науки в історії?
9. Як пов'язані між собою філософія і наука?
10. У чому полягає практичне значення філософії?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавн. перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Введення.

Додаткова література:

1. Виндельбанд В. Що таке філософія? (Про поняття і історію філософії) // Світ філософії : книга для читання. У 2 ч. Ч. 1. - М.: Політвидав, 1991. - С. 67-75.
2. Гуссерль Э. Філософія як строга наука // Э. Гуссерль Філософія як строга наука. - Новочеркаськ: Агентство «Сагуна», 1994. - С. 129-174.
3. Делез Же. Що таке філософія? / ж. Делез, Ф. Гватари. - М.; СПб: Ін-т експериментальної соціології, Алетейя. - 1998.
4. Джемс У. Прагматизм. Лекція 1 // Джемс У. Воля до віри. - М.: Республіка, 1997. - С. 209-223.
5. Мамардашвили М. До. Як я розумію філософію. - М.: Прогрес, 1990.
6. Мерло-Понти М. На захист філософії // М. Мерло-Понти На захист філософії. - М.: Видавництво гуманітарної літератури, 1996. - С. 6-47.
7. Ортега-и-Гассет Х. Що таке філософія? // Х. Ортега-и-Гассет Що таке філософія? - М.: Наука, 1991. - С. 51-191.
8. Рассел Би. Чому я не християнин. - М.: Політвидав, 1987.
9. Рорти Р. Філософія і майбутнє // Питання філософії. - 1994. - №6. - С. 29-34.
10. Хайдеггер М. Основні поняття метафізики // Питання філософії. - 1989. - №9. - С. 116-163.

Першоджерела до семінару

1. Рассел Би. Історія західної філософії. - М.: Академічний проект, 2000. - Введення. - С. 9-10.
2. Конт О. Курс позитивної філософії // Світ філософії : книга для читання. У 2 ч. Ч. 1. - М.: Політвидав, 1991. - С. 57-65.

Питання по періоджерелах:

1. Чому Рассел називає філософію нічийною землею?
2. Що загального у філософії з наукою і в чому їх відмінність?
3. Що загального у філософії з релігією і в чому їх відмінність?
4. У чому бачить Рассел значення філософії?
5. Які східці в розвитку людського духу виділяє Конт?
6. У чому полягає відмінність позитивної філософії від метафізичної? На якому прикладі Конт демонструє цю відмінність?
7. Яку роль повинна грати позитивна філософія в умовах розподілу розумової праці?
8. Яку користь може принести прогресу людства позитивна філософія згідно Конту?

Розділ 2. Онтологія

Тема 1. Концепції буття в античній філософії

Заняття 1.

1. Онтологія як концепція буття.
2. Концепції буття в ранній грецькій філософії:
  - а) Милетская школа (Фалес, Анаксимен, Анаксимандр)
  - б) Піфагорійська школа
  - в) Гераклит
  - г) Елейская школа (Парменид і Зенон)
  - д) атомисты Левкипп і Демокрит

Питання для самоконтролю:

1. Що таке метафізика? Що таке онтологія?
2. Онтологія досліджує усі об'єкти, які існують. Це означає, що вона досліджує об'єкти, які є предметом інших наук. Що ж відрізняє онтологію від інших наук?
3. Чому затвердження Фалеса, що «усі речі - вода», було революцією в порівнянні з міфологією?
4. Які ідеї Фалеса, Анаксимандра і Анаксимена лягли в основу сучасного мислення?
5. Що прийняли за першооснову піфагорійці?
6. До якого напрямку - матеріалізму або ідеалізму - можна віднести вчення піфагорійців?
7. У чому відмінність між Парменидом і Гераклитом в розумінні буття?

8. Яке значення Гераклит надає боротьбі протилежностей?
9. Які характеристики має буття згідно Пармениду?
10. Як за допомогою апорій Зенон доводить, що рух нереальний?
11. Як вирішує проблему буття Демокрит?
12. Які властивості атомів по Демокриту?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 1. Гл. 1; Гл. 2. §§ 1-4.

Додаткова література:

1. Асмус А.Ф. Антична філософія.- М., 1976.
2. Диоген Лаэртский. Про життя, навчання і вислови древніх філософів. - М., 1979.
3. Історія філософії в короткому викладі / пер. з чеш. И.И. Богута - М., 1991.
4. Історія філософії : Захід - Росія - Схід. Філософія старовини і середньовіччя : підручник для студ. вчз. У 4 кн. Кн. 1. - М., 1995.
5. Рассел Би. Історія західної філософії. - М., 2000.
6. Реалі Д., Антисери Д. Західна філософія від витоків до наших днів. Античність. У 4 т. Т 1. - СПб, 1994.
7. Соловйов В. Лекції з історії філософії // Питання філософії. - 1989. - № 6.
8. Фрагменти ранніх грецьких філософів. Ч. 1. - М.: Наука, 1989.
9. Чанышев А.Н. Курс лекцій з древньої філософії. - М., 1981.

Заняття 2.

1. Онтологія Платона. Буття і Становлення. Ідеї і речі. Рівні реальності і знання. Алегорія печери.
2. Онтологія Арістотеля. Критика Платона. Вчення про суть. Вчення про чотири причини. Телеологія Арістотеля.

Питання для самоконтролю:

1. На які області ділить Платон реальність?
2. Що є буття для Платона?
3. У якому відношенні знаходяться ідеї і речі?
4. Яке місце займає Благо в системі Платона?
5. За що критикує Арістотель вчення Платона? Як він розвиває його вчення?
6. Що таке суть по Арістотелю? Що таке первинна і вторинна суть?
7. Які чотири причини обумовлюють існування речі по Арістотелю?
8. Що таке телеологія? У чому полягає телеологічний погляд на світ Арістотеля?
9. Як характеризує Бога Арістотель?

10. У чому відмінність між позицією Сократа і позицією софістів відносно буття і істини?

11. Що таке платонівські ідеї?

12. У чому полягає сенс платонівської алегорії печери?

13. Як розуміє суть речі Арістотель на відміну від Платона?

14. Що Арістотелю не вдалося погоджувати в його вченні про суть?

15. Які види причин виділив Арістотель?

16. Що таке телеологія?

17. Що таке *causa finalis*?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 1. Гл. 2. §§ 5-7.

Додаткова література:

1. Асмус А.Ф. Антична філософія. - М., 1976.
2. Диоген Лаэртский. Про життя, навчання і вислови древніх філософів. - М., 1979.
3. Історія філософії в короткому викладі / пер. з чеш. И.И. Богута - М., 1991.
4. Історія філософії : Захід - Росія - Схід. Філософія старовини і середньовіччя : підручник для студ. вчз. У 4 кн. Кн. 1. - М., 1995.
5. Рассел Би. Історія західної філософії. - М., 2000.
6. Реалі Д., Антисери Д. Західна філософія від витоків до наших днів. Античність. У 4 т. Т. 1. - СПб, 1994.
7. Соловйов В. Лекції з історії філософії // Питання філософії. - 1989. - № 6.
8. Фрагменти раних грецьких філософів. Ч. 1.- М.: Наука, 1989.
9. Чанышев А.Н. Курс лекцій з древньої філософії. - М., 1981.

Першоджерела до семінару

1. Платон. Держава // Платон. Збори соч.: в 4 т. Т. 3. - С. 292-298.

Питання по першоджерелу:

1. Використовуючи текст, намалюйте лінію, поділену на відрізки, і позначте, чому відповідають отримані чотири рівні справа і чотири ліворуч. Що хотів проілюструвати Платон за допомогою образу відрізка, поділеного на частини?

2. Поясніть сенс розповіді про в'язнів в печері.

Тема 3. Концепції буття у філософії Нового часу

Заняття 1.

1. Загальна характеристика середньовічної філософії.
2. Наукова революція XVII ст.

3. Дуалізм Декарта. Декарт про відмінність і взаємозв'язок душі і тіла.
4. Механістичний матеріалізм Т. Гоббса.
5. Пантеїзм Би. Спінози.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке креаціонізм?
2. Що таке секуляризація?
3. Які дві традиції служили джерелами для середньовічної філософської думки?
4. У чому суть розбіжності між номіналізмом і реалізмом?
5. У чому бачать відмінність між буттям і існуванням середньовічної філософи?
6. Що таке схоластика?
7. Що розуміють під науковою революцією XVII століття?
8. Що таке матеріалізм? Назвіть представників.
9. Що таке дуалізм? Назвіть представників.
10. Що таке нейтральний монізм? Назвіть представників.
11. Що таке ідеалізм? Назвіть представників.
12. Який погляд на світ називають механістичним?
13. У чому полягає психофізична проблема?
14. Як Декарт вирішує психофізичну проблему?
15. Яке рішення психофізичної проблеми називають паралелізмом?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Ч. I. Гл. 3, 4, 5.

Додаткова література:

1. Доброзичливців А.А. Категорія буття в класичній західноєвропейській філософії. - М., 1986.
2. Історія філософії : Захід - Росія - Схід. Філософія XV - XIX вв: підручник для студ. вчз. У 4 кн. Кн. 2. - М., 1996.
3. Реалі Д., Антисери Д. Новий час. Західна філософія від витоків до наших днів. У 4 т. Т. 3. - СПб. 1996.

Першоджерела до семінару

1. Декарт Р. Роздуми про першу філософію // Р. Декарт. Соч.: в 2 т. Т. 2. - М.: Думка, 1994. - Друге і шосте роздуми.

Питання по першоджерелах:

1. Чому Декарт ставить під сумнів усі свої колишні знання?
2. До яких висновків відносно того, що існує, приходять Декарт, пройшовши шлях сумніву?

3. У чому полягає відмінність між душею і тілом, на думку Декарта?
4. Як пов'язані між собою душа і тіло, на думку Декарта?

Заняття 2.

1. Ідеалізм Лейбніца. Критика Лейбніцом механіцизму з позицій ідеалізму. Вчення про монади. Передвстановлена гармонія.
2. Дуалізм Локка. Локк про первинні і вторинні якості.
3. Суб'єктивний ідеалізм Беркли. Заперечення відмінності між первинними і вторинними якостями. Заперечення матерії. Проблема соліпсизму.

Питання для самоконтролю:

1. Чому вчення Спінози про субстанцію називають нейтральним монізомом?
2. У чому полягає відмінність між первинними і вторинними якостями? Хто з філософів наполягав на цій відмінності?
3. Як Беркли доводить, що речі існують тільки в нашій думці?
4. Як Беркли критикує поняття матерії?
5. Що таке соліпсизм? Як Беркли намагається уникнути соліпсизму?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Ч. I. Гл. 3, 4, 5.

Додаткова література:

1. Доброзичливців А.А. Категорія буття в класичній західноєвропейській філософії. - М., 1986.
2. Історія філософії : Захід - Росія - Схід. Філософія XV - XIX вв. У 4 кн. Кн. 2. - М., 1996.
3. Реалі Д., Антисери Д. Західна філософія від витоків до наших днів. Новий час. У 4 т. Т. 3. - СПб. 1996.

Першоджерела до семінару

1. Беркли Д. Три розмови між Гиласом і Филонусом // Твору. - М., 1978. - С. 257-258, 265-267, 273-277, 305, 317, 329, 331-332, 344-345.

Питання по першоджерелах:

1. У чому суть розбіжності між Гиласом і Филонусом?
2. Як Филонус обґрунтовує свою позицію?
3. Чи можна назвати пояснення кольору, яке пропонує Гилас, матеріалістичним і чому? Як йому заперечує Филонус?
4. У чому бачить Гилас відмінність між первинними і вторинними якостями? Як йому заперечує Филонус?

5. Що лежить в основі чуттєво сприйманих речей, на думку Гиласа? Як йому заперечує Филонус?
6. Що лежить в основі чуттєво сприйманих речей, на думку Филонуса?

Тема 4. Концепції буття у філософії XIX ст.

1. Німецька класична філософія. Об'єктивний ідеалізм Гегеля. Тотожність буття і мислення. Діалектика. Філософська система.
2. Діалектичний матеріалізм Маркса і Енгельса. Синтез діалектики і матеріалізму. Критика метафізичного способу мислення. Діалектика як теорія розвитку. Закони діалектики : закон переходу кількісних змін в якісні, закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечення.
3. Ірраціональна філософія. Вчення А. Шопенгауєра про світову волю. «Воля до влади» - основний принцип філософії Ф. Ніцше. Концепція творчої еволюції А. Бергсона.

Питання для самоконтролю:

1. Чому філософію Гегеля характеризують як об'єктивний ідеалізм?
2. Що таке діалектика в розумінні Гегеля?
3. Що таке діалектика в марксистській філософії?
4. У чому полягає протиріччя між діалектичним методом і філософською системою Гегеля?
5. У чому полягає закон єдності і боротьби протилежностей?
6. У чому полягає закон переходу кількісних змін в якісні?
7. У чому полягає закон заперечення заперечення?
8. За що критикує Поппер діалектику?
9. У чому бачить Поппер позитивне значення діалектики?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. I. Гл. 5. §§ 4, 5, 7.

Додаткова література:

1. Гулыга А.В. Німецька класична філософія. - М.: Думка. 1986.
- ##### **Першоджерела до семінару**
1. Енгельс Ф. Анти-Дюринг. - М.: Політвидав, 1988. - С. 16-18, 135-136, 138.
  2. Енгельс Ф. Діалектика природи. - М.: Політвидав, 1982. - С. 26-30, 44-45, 47.
  3. Поппер До. Що таке діалектика? // Питання філософії. - 1995. - №1.

Питання по першоджерелах:

1. У чому полягає метафізичний спосіб розуміння на відміну від діалектичного на думку Енгельса? Коли застосування метафізичного способу правомірне? У чому однобічність метафізичного способу мислення?

2. У чому полягає значення діалектики для природознавства і які історичні форми діалектики можуть бути плідними для природознавства на думку Енгельса?

3. Що в гегелівській діалектиці є неприйнятним на думку Енгельса?

4. Які приклади дії діалектичних законів наводить Енгельс?

5. Як відбувається розвиток мислення на думку Поппера?

6. Як відбувається розвиток мислення згідно з діалектикою?

7. У чому бачить Поппер гідності діалектики?

8. Чому, на думку Поппера, діалектика не може бути використана в якості методу пізнання?

9. Як діалектики відносяться до протиріч в мисленні? Як треба відноситися до протиріч в мисленні на думку Поппера?

10. Чому діалектика не є логікою на думку Поппера?

11. Чому діалектика не є загальною теорією світу, на думку Поппера?

Тема 5. Сучасна матеріалістична концепція буття і її принципи

Заняття 1.

1. Принцип матеріалізму. Поняття матерії. Сучасні дискусії про матерію.

2. Простір і час. Субстанціональна і реляційна концепції.

3. Рівні організації матерії і зв'язок між ними. Фізикалізм і емерджентизм.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке матеріалізм?

2. Як розвивалося поняття матерії в історії матеріалізму?

3. Що таке матерія в сучасному розумінні? Як змінилося уявлення про матерію у зв'язку з відкриттями у фізиці у кінці XIX - початку XX вв.?

4. Як пов'язані між собою матерія і рух? Як пов'язані матерія і енергія?

5. Що таке простір і час?

6. У чому відмінність субстанціональної і реляційної концепцій простору і часу?

7. Які основні рівні організації живої і неживої матерії згідно з сучасними науковими знаннями?

8. Що таке фізикалізм і редукціонізм?

9. Що таке емерджентний матеріалізм?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчн / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 2.

Додаткова література:

1. Найдыш В. М. Концепція сучасного природознавства. - М., 1999.

Першоджерело до семінару

1. Гейзенберг В. Закон природи і структура матерії // В. Гейзенберг. Кроки за горизонт. - М., 1987. - С. 107-119.

Питання по першоджерелу:

1. Як грецька думка прийшла до ідеї атома?
2. У чому сила і слабкість атомістичної гіпотези Демокрита? З якою проблемою не справляється атомістична гіпотеза Демокрита?
3. Що приймає Платон за найдрібніші частки матерії? У чому відмінність платонівських атомів від атомів Демокрита?
4. На які відкриття посилається Гейзенберг, стверджуючи, що сучасна фізика вирішує питання на користь Платона?
5. Яку філософську позицію віддає перевазі Гейзенберг: матеріалізм або ідеалізм?
6. Чи згодні Ви з його висновками?

Заняття 2.

1. Принцип детермінізму. Механістичний детермінізм. Детермінізм і свобода. Фаталізм. Індетермінізм. Динамічні і статистичні закономірності. Суперечка про детермінізм в сучасній науці.
2. Принцип системності. Поняття цілісності. Ціле і частина. Механіцизм і холизм. Поняття системи. Типи систем. Системи, що Самоорганізуються. Синергетика як нове світобачення.
3. Принцип розвитку. Поняття розвитку. Сучасна наука про глобальну еволюцію як самоорганізацію матерії.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке детермінізм? Назвіть представників.
2. Що таке індетермінізм? Назвіть представників.
3. Як пов'язані між собою причина і наслідок?
4. Що таке лапласовский детермінізм?
5. Який вплив зробила класична механіка на вчення про причинність?
6. Як співвідносяться детермінізм і свобода?
7. Які наукові теорії сприяли включенню випадковості в причинний зв'язок?
8. Що таке вірогідність?
9. Який вплив зробила теорія самоорганізації на вчення про причинність?
10. Що таке фаталізм?
11. Що таке розвиток?
12. Що таке глобальна еволюція?
13. Яке значення для розуміння світу мало відкриття феномену самоорганізації в нерівноважних системах?
14. Що таке синергетика?

Література

Додаткова:

1. Алексеев П. В. Філософія / П. В. Алексеев, А.В. Панин. - М., 1997.
2. Анохин П. До. Принципові питання загальної теорії функціональних систем // П. До. Анохин. Обрані праці. Філософські аспекти теорії функціональної системи. - М.: Наука, 1978. - С. 49-106.
3. Бергаланфи Л. Історія і статус загальної теорії систем // Світ філософії. У 2 ч. Ч. 1. - С. 286-296.
4. Джеймс У. Дилема детермінізму // У. Джеймс. Воля до віри. - М, 1997. - С. 95-118.
5. Карнап Р. Філософські підстави фізики. Введення у філософію науки. - М., 1971. - Ч. 4, 6.
6. Моїсєєв Н.Н. Проблема виникнення системних властивостей // Питання філософії. - 1992. - №11.
7. Моїсєєв Н.Н. Універсальний еволюціонізм // Питання філософії. - 1991. - №3 - С. 3-28.

Першоджерело до семінару

1. Інтерв'ю з С. П. Курдюмовим // Питання філософії. - 1991. - № 6. - С. 53-57.
2. Пригожин І. Філософія нестабільності // Питання філософії. - 1991. - № 6. - С. 46-52.

Питання до першоджерела:

1. У чому полягає відмінність між детерміністичним і недетерміністичним об'єктом?
2. У чому бачить Пригожин обмеженість класичної науки?
3. Які наукові відкриття потіснили детермінізм, на думку Пригожина?
4. Як змінилося сприйняття універсуму внаслідок цих відкриттів? Як повинне змінитися у зв'язку з цим наше відношення до світу?
5. У чому Курдюмов згоден з Пригожиным і в чому не згоден?

Тема 6. Проблема свідомості

1. Проблема свідомості і різні підходи до її рішення (дуалізм, біхевіоризм, матеріалізм, функціоналізм).
2. Походження свідомості. Свідомість як вища форма відображення. Поняття відображення. Розвиток форм відображення в природі.

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 5.

Додаткова література:

1. Найдьш В. М. Концепції сучасного природознавства. - М., 1999.
2. Прист С. Теорії свідомості / пер. з англ. А.Ф. Грязнова. - М.: Ідея-прес, Будинок інтелектуальної книги, 2000. - 288 с.
3. Хофштадтер Д. Око розуму / Д. Хофштадтер, Д. Деннетт. - Самара: Видавничий Дім «Бахрах-м», 2003. - 432 с.
4. Енгельгардт В. А. Пізнання явищ життя. - М., 1984.

Першоджерело до семінару

1. Нагель Т. Як бути кажаном? // Д. Хофштадтер, Д. Деннетт. Око розуму. - Самара: Видавничий Дім «Бахрах-м», 2003. - С. 349-360.

Питання до першоджерела:

1. Чому наявні на сьогодні редукції психіки Нагель вважає незадовільними?
2. Що таке свідомість, згідно з Нагелем?
3. Чому для редукції важливий попередній аналіз того, що належить редукувати?
4. У чому особливість феномену свідомості, що утрудняє його редукцію?
5. Що хоче показати Нагель на прикладі з кажаном?
6. У чому відмінність редукції психіки від редукції інших явищ?
7. Які висновки робить Нагель і чи згодні ви з ними?

Розділ 3. Теорія пізнання

Тема 1. Проблема обґрунтування знання : емпіризм і раціоналізм

1. Проблема обґрунтування знання і фундаменталізм.
2. Раціоналізм про джерело достовірного знання.
3. Емпіризм про джерело достовірного знання.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке епистемологія?
2. У чому полягає відмінність знання від думки?
3. Що таке фундаменталізм в теорії пізнання?
4. У чому суть розбіжності між емпіризмом і раціоналізмом?
5. Як Платон доводить, що джерелом знання є розум?
6. Що таке природжені ідеї і яку роль вони грають в пізнанні на думку Декарта?
7. Як виникають ідеї на думку Локка?
8. Яку роль грає розум в процесі пізнання на думку Локка?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для внз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 6.

Додаткова література:

1. Історія філософії : Захід - Росія - Схід. Філософія XV - XIX вв: підручник для студ. внз. У 4 кн. Кн. 2. - М., 1996.

2. Реалі Д., Антисери Д. Західна філософія від витоків до наших днів. Новий час. У 4 т. Т. 3. - СПб., 1996.

3. Соколов В. В. Європейська філософія XV - XVII віків. - М., 2003.

4. Філософія: підручник / під ред. В. Д. Губина, Т. Ю. Сидориной, В. П. Філатова. - М., 2001. - Ч. 2. Гл. 2.

Першоджерела до семінару

1. Лейбніц Г. Нові досліди про людське розуміння // Г. В. Лейбніц. Соч. У 4 т. Т. 2. - Передмова. - С. 47-53.

2. Локк Д. Досвід про людське розуміння // Д. Локк. Соч. У 3 т. Т. 1. - М., 1985. - Кн. 1. Глава 2; Кн. 2. Глава 1.

Питання по першоджерелах:

1. Як Локк спростовує теорію природжених ідей?
2. Як Локк пояснює походження ідей?
3. Як Лейбніц доводить існування природженого знання?
4. У чому бачить Лейбніц відмінність між людським знанням і знанням у тварин?

Тема 2. Скептицизм і агностицизм

1. Скептицизм Д.Юма.
2. Теорія пізнання І. Канта. Агностицизм І. Канта.

Питання для самоконтролю

1. Що таке скептицизм?
2. У чому сумнівається Юм?
3. Яке походження ідей на думку Юма?
4. Чому Юм приходить до скептицизму?
5. На якій підставі Юм заперечує існування «Я»?
6. Чому Юм сумнівається в тому, що між явищами об'єктивного світу існують причинні зв'язки?
7. Яку позицію займає Кант в спорі між емпіриками і раціоналістами?
8. Що Кант називає апіорними і апостеріорними, аналітичними і синтетичними судженнями?
9. Які апіорні форми виділяє Кант? Яку роль вони грають в пізнанні?
10. У чому суть революції, яку вчинив Кант в епістемології?
11. Що таке агностицизм?

12. Чому Кант приходиться до агностицизму?

Література**Основна література:**

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вnz / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ I. Ч. I. Глава 5. § 3.

Додаткова література:

1. Історія філософії : Захід - Росія - Схід. Філософія XV - XIX вв.: підручник для студ. вnz. У 4 кн. Кн. 2. - М., 1996.

2. Реалі Д., Антисери Д. Західна філософія від витоків до наших днів. Новий час. У 4 т. Т. 3. - СПб., 1996.

Першоджерело до семінару

1. Юм Д. Дослідження про людське розуміння. - М., 1998. - С. 84-90, 99-105.

Питання до першоджерела:

1. Яким чином Юм доводить, що ідею причинного (необхідною) зв'язку не можна отримати з чуттєвого досвіду?

2. Яке почуття, на думку Юма, є джерелом ідеї необхідного зв'язку?

3. Чому Юм вважає, що він показав слабкість і вузькі межі розуму і здібностей людини?

Тема 3. Структура процесу пізнання

1. Знання і реальність.

2. Структура процесу пізнання

а) чуттєве пізнання і його форми. Співвідношення суб'єктивного і об'єктивного в чуттєвому образі.

б) раціональне пізнання і його форми. Мислення, мова і дійсність.

в) інтуїція і її роль в пізнанні.

Питання для самоконтролю:

1. Які трактування відношення між знанням і реальністю були запропоновані у філософії?

2. Що таке наївний реалізм?

3. Що таке відображення?

4. У чому відмінність чуттєвого і раціонального пізнання і який їх взаємозв'язок?

5. Які форми чуттєвого пізнання і в чому їх особливості?

6. Які форми раціонального пізнання і їх особливості?

7. Як формуються поняття?

8. Що таке інтуїція і яку роль вона грає в пізнанні?

9. У чому проявляється активність суб'єкта в процесі пізнання?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-є видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 6.

Додаткова література:

1. Лоренц До. Зворотна сторона дзеркала. Досвід природної історії людського пізнання // До. Лоренц. Зворотна сторона дзеркала. - М.: Республіка, 1998. - С. 244-463.

2. Лурия А.Р. Мова і свідомість. - Ростов н/Д.: Вид-во Фенікс, 1998. - 416 с.

3. Матурана У. Біологія пізнання // Мова і інтелект. - М.: Прогрес, 1996. - С. 95-142.

4. Поппер До. Еволюційна епистемологія // Еволюційна епистемологія і логіка соціальних наук : Карл Поппер і його критики. - М.: Эдиториал УРСС, 2000. - С. 57-74.

Першоджерело до семінару

1. Матурана У. Дерево пізнання. Біологічні корені людського розуміння / У. Матурана, Ф. Варела. - М.: Прогрес-традиція, 2001. - С. 110-121.

Питання до першоджерела:

1. Яку ідею демонструють автори на прикладі жаби?
2. Яку ідею демонструють автори на прикладі ягняти і дівчинки-вовка?
3. Чому автори заперечують, що нервова система є інструментом репрезентації світу?
4. Які крайнощі існують в трактуванні пізнання?
5. Як можна уникнути цих крайнощів на думку авторів?

Тема 4. Проблема істини у філософії

1. Класична концепція істини і її проблеми.
2. Когерентна теорія істини.
3. Поняття істини з точки зору прагматизму.
4. Конвенціональна концепція істини.
5. Марксистська концепція істини.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке істина згідно класичної концепції?
2. З якими труднощами зіткнулася класична концепція істини?
3. Які альтернативи класичної концепції були запропоновані?
4. Що таке істина і які її критерії згідно когерентної теорії істини?
5. Що таке істина і які її критерії згідно прагматистської теорії?
6. Що таке істина і які її критерії згідно конвенціональної теорії?

7. Що таке істина і які її критерії згідно марксистскою теорії?
8. У чому відмінність марксистської теорії істини від класичної?
9. Що таке догматизм і релятивізм?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 6.

Додаткова література:

1. Діалектика пізнання. - Л., 1983.
2. Чудинов Э.М. Природа наукової істини. - М., 1977.

Першоджерело до семінару

1. Рассел Би. Людське пізнання // Світ філософії : книга для читання. У 2 ч. Ч. 1. - М.: Політвидав, 1991. - С. 643-656.

Питання по першоджерелу:

1. Що таке факт по Расселу?
2. Що таке віра по Расселу?
3. Що розуміє Рассел під істиною?
4. Чи є його концепція істини альтернативою класичною?
5. Що таке знання на відміну від істинної думки?
6. Що пропонувала в якості обґрунтування (надійного свідoctва) знання традиційна теорія і чому Рассел вважає традиційне обґрунтування знання незадовільним?
7. Яку оцінку дає Рассел таким критеріям істини як самоочевидність, когерентність і успіх?
8. До якого висновку приходять Рассел з питання про природу знань?

Розділ 4. Філософія науки

Тема 1. Структура науки

1. Специфіка наукового пізнання. Наука і її структура. Емпіричний і теоретичний рівні, їх відмінність.
2. Форми емпіричного знання : дані спостережень, наукові факти і емпіричні узагальнення. Відмінність емпіричного узагальнення від теоретичного закону.
3. Взаємозв'язок емпіричного і теоретичного рівнів знання.
4. Наукова теорія і її функції. Теоретична модель об'єкту.
5. Наукове пояснення. Дедуктивно-номологическая (що підводить) модель наукового пояснення.
6. Філософські підстави науки.

Питання для самоконтролю:

1. Що відрізняє наукове знання від буденного знання і від мистецтва?
2. Що таке наука?
3. У чому відмінність емпіричного і теоретичного рівнів наукового пізнання?
4. У чому відмінність між даними спостережень і фактами?
5. Що означає вираження «факти теоретично навантажені»?
6. У чому відмінність емпіричного узагальнення від теоретичного закону?
7. Що таке теорія і які її функції?
8. У чому полягає принцип простоти?
9. Які підрівні виділяють в теоретичному знанні?
10. У чому полягає модель наукового пояснення, що підводить?
11. Чи можна її вважати універсальною?
12. Що називають філософськими підставами науки, і яку роль вони грають в науковому пізнанні?

Література**Основна література:**

1. Введення у філософію: навчальний посібник для внз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-є видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2, Гл. 10. §§ 1-3, 4.

Додаткова література:

1. Голдстейн М. Як ми пізнаємо / М. Голдстейн, І. Голдстейн. - М., 1984.
2. Мартишина Н.И. Наука і паранаука в духовному житті сучасної людини. - Омськ, 1997.
3. Рузавин Г. І. Методологія наукового дослідження. - М., 1999.
4. Філософія і методологія науки. - М., 1996.

Першоджерело до семінару

1. Карнап Р. Філософські підстави фізики. Введення у філософію науки. // Світ філософії: книга для читання. У 2 ч. Ч.1. - М.: Політвидав, 1991. - С. 586-608.

Питання до періоджерела:

1. У чому відмінність між універсальним і статистичним законами?
2. Що називає Карнап фактами?
3. У чому полягає відмінність між емпіричними і теоретичними законами?
4. Чому не можна прийти до теоретичних законів шляхом узагальнення емпіричних законів?
5. Як виникає і як підтверджується теорія? У чому полягає значення теорії?
6. Чи можна, на думку Карнапа, дати наукове пояснення тому або іншому явищу без звернення до законів?
7. У яких випадках для пояснення прибігають до використання статистичних законів?
8. У чому бачить Карнап недолік пояснення регенерації, даного Гансом Дришем? Чи згодні Ви з Карнапом?

9. Які види пророцтв виділяє Карнап і в чому їх відмінність?
10. У чому полягає відмінність експерименту від спостереження? Чому експеримент використовується не в усіх галузях науки?
11. Які загальні риси експерименту?
12. Чому кількісні закони перевершують якісні?

Тема 2. Філософія науки : методологія науки

1. Поняття методу. Пошук універсального методу пізнання в історії філософії. Класифікація методів.
2. Загальнологічні методи пізнання (аналіз і синтез, узагальнення і абстрагування, індукція і дедукція, аналогія і моделювання).
3. Методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимір).
4. Методи теоретичного дослідження (аксіоматичний метод, гипотетико-дедуктивний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного, історичний і логічний методи).
5. Критерії демаркації науки і не-науки. Методологічний анархізм П. Фейерабенда.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке метод? Що таке логіка і методологія наукового пізнання?
2. Опишіть загальнологічні методи пізнання (аналіз і синтез, узагальнення і абстрагування, індукція і дедукція, аналогія і моделювання)
3. Опишіть методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимір).
4. Опишіть методи теоретичного дослідження (аксіоматичний метод, гипотетико-дедуктивний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного, історичний і логічний методи).
5. Який метод був запропонований емпіриками в якості універсального методу пізнання?
6. Який метод був запропонований раціоналістами в якості універсального методу пізнання?
7. Який підсумок пошуків універсального методу пізнання?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 10. §5.

Додаткова література:

1. Мартишина Н.И. Наука і паранаука в духовному житті сучасної людини. - Омськ, 1997.
2. Рузавин Г. І. Методологія наукового дослідження. - М., 1999.
3. Філософія і методологія науки. - М., 1996.

Першоджерело до семінару

1. Поппер До. Припущення і спростування // До. Поппер. Логіка і ріст наукового знання. - М.: Прогрес, 1983. - С. 240-248.

Питання до першоджерела:

1. Чому Поппер проводить відмінність між питаннями «яка теорія істинна», «яка теорія наукова»?
2. Чому підтвердження теорій Фрейда і Адлера Попперу здається підозрливим?
3. У чому відмінність між підтвердженням теорії відносності Ейнштейна і підтвердженнями психоаналітичних теорій?
4. Що таке фальсифіцируемість як критерій науковості теорії? Чи є психоаналітичні теорії науковими з точки зору цього критерію?
5. Що може ослабити науковий статус теорії?
6. Як оцінює Поппер марксистську теорію історії?
7. Яке відношення між міфом і наукою, на думку Поппера?

Тема 3. Ріст наукового знання

1. Концепція розвитку науки До. Поппера.
2. Концепція наукових революцій Т. Куна.
3. Методологія науково-дослідних програм І. Лакатоса.
4. Етика науки

Питання для самоконтролю:

1. Які чинники визначають розвиток науки?
2. У чому відмінність двох основних підходів до трактування розвитку науки? До яких з двох відносяться концепції Поппера, Фейерабенда, Куна, Лакатоса?
3. Чому, на думку Поппера, суб'єкт пізнання не важливий для розвитку науки?
4. Як відбувається розвиток знання по Попперу? Яку аналогію проводить Поппер між розвитком науки і еволюції живих організмів?
5. На які недоліки теорії Поппера вказують її критики?
6. Що таке неявне знання? Яку роль воно грає в розвитку науки?
7. Що таке парадигма?
8. Як відбувається розвиток науки по Куну? Що таке наукова революція?
9. На які недоліки теорії Куна вказують її критики?
10. Яким чином Лакатос розвиває теорію Поппера?
11. Що таке дослідницька програма. Яка її структура?
12. Як можна оцінити евристичні можливості програми по Лакатосу?
13. У чому відмінність концепції Куна і концепції Лакатоса?

14. У чому полягає принцип анархізму в науковому пізнанні, який пропонує Фейєрабенд?

15. Яку роль грають соціокультурні чинники в розвитку науки?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 4. Гл. 4.; Розділ 2. Гл. 10. §6.

Першоджерела до семінару

1. Майкл Рьюз (Канада), Едуард О., Уилсон (США) // Питання філософії. - 1987 - № 1. - С. 97-100.
2. Гальперин П. Я. Инстинкт і мораль // Екологія і життя. - 2002. - № 5.

Питання по першоджерелах:

1. Що таке альтруїзм?
2. Яким чином альтруїзм може бути результатом природного відбору?
3. Що таке епігенетичні правила?
4. Як вони пов'язані з дією культури?
5. Яка природа моралі згідно з думкою авторів?
6. Чому, на думку Гальперина, невірно говорити про альтруїзм тварин?
7. Чому, на думку Гальперина, у людини відсутні інстинкти?
8. У чому біологічна особливість виду «людина» на думку Гальперина?

Розділ 5. Філософська антропологія

Тема 1. Концепції людини в історії філософії

1. Поняття природи людини. Родова суть і індивідуальність. Особливості пізнання людини.
2. Підходи «ззовні» і «зсередини».
3. Образ людини розумної в античній філософії.
4. Образ людини духовної в середньовічній філософії.
5. Гуманізм епохи Відродження.
6. Просвітники XVIII століття про природу людини.
7. Концепція людини До. Маркса.

Питання для самоконтролю:

1. Що означає поняття «Природа людини»?
2. Як визначає природу людини антична філософія?
3. Яка природа людини згідно християнської філософії?
4. Як міняється уявлення людини про саме собі в епоху відродження?
5. Як розвивається уявлення про природу людини в XVII - XVIII вв.?
6. Як критикується образ людини розумного у філософії XIX - XX вв.?
7. Яке уявлення про природу людини є визнаним в наші дні?
8. Яка мета філософської антропології?

9. Які особливості пізнання людини?

Література***Основна література:***

1. Введення у філософію: навчальний посібник для визн / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-є видавництво, перераб. і доп. М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 1. Гл. 2. § 14; Гл. 3. § 9; Гл. 4. § 2; Гл. 5. § 2, 5.
2. Філософія: підручник / під ред В. П. Кохановского. - Ростов н/Д., 2000. - Глава 5.

Додаткова література:

1. Агацци Э. Людина як предмет філософії // Питання філософії. - 1989. - №2.
2. Губин В. Філософська антропологія / В. Губин, Е. Некрасова. - М., 2000.
3. Кассирер Э. Досвід про людину: Введення у філософію людської культури // Проблема людини в західній філософії. - М., 1988.
4. Стевенсон, Л. Десять теорій про природу людини. - М., 2004.

Тема 2. Біосоціальна природа людини

1. Людина як біологічна і соціальна істота. Соціологізаторський і біологізаторський підходи.
2. Спадковість і середовище. Деятељностный підхід про формування вищих психічних функцій людини. Соціобіологія про генетичну обумовленість соціальної поведінки людини.
3. Походження людини. Антропогенез. Природний відбір і соціокультурні чинники становлення людини (праця, спілкування, мова, культура).

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає відмінність людської свідомості від свідомості тварин?
2. У чому полягає відмінність людського мислення від мислення тварин?
3. Що означає «незавершеність людини»?
4. Чому, на думку Ікскюля, у кожного виду своя реальність?
5. Чому, на думку Кассирера, людина не протистоїть реальності безпосередньо?
6. У чому полягає особливість функціонального круга людини на думку Э.Кассирера?
7. Яким чином альтруїзм може підвищувати пристосованість індивіда на думку Уилсона і Рьюза?
8. Що таке епігенетичні правила?
9. Що міняється в механізмі еволюції з виникненням культури?
10. Що таке антропогенез?
11. Як розвивається теорія еволюції Дарвіна в ХХ ст.?
12. Які основні чинники антропогенезу?
13. Чому праця, на думку Мэмфорда, не була вирішальним чинником становлення людини розумної?
14. У чому відмінність праці тваринної від праці людини?

15. Як пояснює С. Н. Давыденков «парадокс нервово-психічної еволюції»?
16. Яка роль мови в процесі антропогенезу?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 4. § 1, 2.

Додаткова література:

1. Гальперин П. Я. Інстинкт і мораль // Екологія і життя. - 2002. - № 5.
2. Стевенсон Л. Десять теорій про природу людини. - М., 2004. - Гл. 10, 11.

Першоджерела до семінару

1. Майкл Рьюз (Канада), Едуард О., Уилсон (США) // Питання філософії. - 1987 - № 1. - С. 97-100.
2. Гальперин П. Я. Інстинкт і мораль // Екологія і життя. - 2002. - № 5.

Питання по першоджерелах:

9. Що таке альтруїзм?
10. Яким чином альтруїзм може бути результатом природного відбору?
11. Що таке епігенетичні правила?
12. Як вони пов'язані з дією культури?
13. Яка природа моралі згідно з думкою авторів?
14. Чому, на думку Гальперина, невірно говорити про альтруїзм тварин?
15. Чому, на думку Гальперина, у людини відсутні інстинкти?
16. У чому біологічна особливість виду «людина» на думку Гальперина?

Тема 3. Психоаналіз про природу людини

1. Теорія З.Фрейда. Структура психіки. Поняття лібідо. Внутрішній конфлікт як головна проблема душевного життя людини. Способи рішення конфлікту. Поняття сублимації.
2. Теорія К.Г.Юнга. Колективне несвідоме. Поняття індивідуації.
3. Теорія А.Адлера. Поняття комплексу неповноцінності. Принцип компенсації.

Питання для самоконтролю:

1. Які сфери людської психіки виділяє Фрейд?
2. Яка природа несвідомого на думку Фрейда?
3. У якому співвідношенні знаходиться свідоме і несвідоме?
4. Який зміст несвідомого на думку Юнга?
5. Яка природа і функції колективного несвідомого?
6. Що є архетипами і де вони проявляються?
7. У чому суть принципу компенсації Адлера?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для внз / авт. колл.: І.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 4. Гл. 1. § 4.
2. Філософія: підручник / під ред. В. П. Кохановського. - Ростов н/Д., 2000 - Гл. 6. §8.

Додаткова література:

1. Губин В. Філософська антропологія / В. Губин, Е Некрасова. - М., 2000. - Ч. 2. §3.
2. Стевенсон Л. Десять теорій про природу людини. - М., 2004. - Гл. 8.

Першоджерело до семінару

1. Фрейд З. Про психоаналіз // З. Фрейд. Психологія несвідомого. - М.: Прогрес, 1990. - С. 346-381.

Питання до першоджерела:

1. Які причини істерії з точки зору психологічної теорії Брейера і Фрейда? Які приклади наводить Фрейд?
2. Що таке істерична конверсія?
3. Як лікував істерію Брейер?
4. Що таке розщеплювання особи?
5. Як пояснював Брейер виникнення істеричних симптомів на відміну від Фрейда?
6. Яка теорія істерії Жані і чому Фрейд з нею не згоден?
7. Як Фрейд пояснює виникнення істеричних симптомів?
8. Що Фрейд вважає доказом існування витіснення?
9. Чому Фрейд вважає необхідним виключити гіпноз?
10. Якими шляхами можна зробити звільнені психоаналізом несвідомі потяги нешкідливими для індивіда?
11. На чому заснована техніка пізнання по вільно виникаючих думках хворого?
12. Яке відношення між виникаючими думками хворого і витісненим комплексом?
13. Яке основне правило психоаналізу?
14. Що таке сновидіння на думку Фрейда і що потрібно враховувати при їх тлумаченні?
15. Чому помилки і описки можна використати для дослідження несвідомого?
16. Як, на думку Фрейда, значення сексуального чинника в етіології неврозів?
17. Які фази розвитку дитячої сексуальності?
18. Що таке перверсія і яке відношення вона має до неврозу?

19. Що таке ядерний комплекс неврозу?
20. Що називає Фрейд втечею в хворобу?
21. Що таке перенесення і яку роль воно грає в терапії неврозів?
22. Що таке сублімація?

Тема 4. Екзистенціальна концепція людини

1. Заперечення універсальної людської природи. Людина як власний проєкт.
2. Особа і свобода.
3. Справжнє і несправжнє буття. Погранична ситуація.
4. Сенс життя і цінності.
5. Категорії людського існування. Щастя. Любов. Творчість. Доля. Смерть.

Питання для самоконтролю:

1. Який зміст поняття «екзистенція»?
2. Чи можливе раціональне розуміння екзистенції?
3. У чому проявляється ірраціональність людини?
4. Які характеристики справжнього і несправжнього існування людини?
5. Як людина може набути свободи?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальн. посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 4. Гл. 2. § 2.
2. Філософія: підручник / під ред. В. П. Кохановського. - Ростов н/Д., 2000. - Гл. 6, §8.

Додаткова література:

1. Губин В. Філософська антропологія / В. Губин, Е. Некрасова. - М., 2000. - Частина 2, §3.
2. Стевенсон Л. Десять теорій про природу людини. - М., 2004. - Гл. 8.

Першоджерело до семінару

1. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм - це гуманізм // Сартр Ж.-П. Нудота: избр. твори. М., 1994. - С. 435-458.

Питання до першоджерела:

1. Поясніть вирази Сартра «виходити з суб'єктивності» і «існування пере-дує суті».
2. Поясніть вираження Сартра «вибираючи себе, ми вибираємо усіх людей».
3. Чому Сартр стверджує, що людина - це тривога? Чи являється тривога перешкодою до дії?
4. У чому полягає тривога Аврама?
5. Що хочуть сказати екзистенціалісти, говорячи про покинутости?

6. Що пояснює Сартр на прикладі історії зі своїм учнем?
7. Що розуміє Сартр під відчаєм?
8. Чому, на думку Сартра, екзистенціалізм вселяє жах деяким людям?
9. Чому всякий проект, яким би індивідуальним він не був, має універсальну значущість на думку Сартра?
10. Як відповідає Сартр на докір на адресу екзистенціалістів «ви можете робити що завгодно»?
11. Як відповідає Сартр на докір на адресу екзистенціалістів в тому, що вони не можуть судити, оскільки людина сама вибирає?
12. Як вирішує Сартр питання про цінності і сенс життя?
13. У чому полягає відмінність між класичним і екзистенціалістом гуманізмом?

Розділ 6. Етика

Тема 1. Поняття моралі і основні етичні теорії

1. Поняття «етика», «мораль», «моральність», їх походження і сенс.
2. Проблема обґрунтування моральних цінностей в античній філософії (Сократ, Платон, Арістотель, Епікур, стоїки).

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється під імперативністю моралі?
2. Як співвідносяться між собою моральна свідомість і моральна поведінка?
3. У чому проявляється антиномічність моралі?
4. Як пов'язано між собою знання і доброчесність згідно з Сократом?
5. Чому людина повинна керуватися тільки розумом згідно з Платоном?
6. Які головні доброчесності виділив Платон?
7. Чому етика Арістотеля характеризується як натуралістична?
8. У чому полягає щастя на думку Арістотеля?
9. Що розуміє під вищим благом Епікур?
10. Який етичний ідеал стоїцизму?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчань. посібник для вчнз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 1. Гл. 2. § 11, 12, 14, 16, 17.

Додаткова література:

2. Анчел Е. Этнос і історія. - М.: Думка, 1988.
3. Арістотель. Никомахова етика: Соч. У 4 т. Т. 4. - М., 1984.
4. Бергсон А. Два джерела моралі і релігії. - М., 1994.
5. Войтыла До. Підстави етики / Питання філософії. - 1991. - № 5. - С. 29-60.
6. Гусейнов А.А. Великі моралісти. - М.: Вид-во МГУ, 1994.
7. Гусейнов А.А. Етика / А.А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. - М., 1999.

8. Зеленкова И.Л. Етика: навчальний посібник і практикум / И.Л. Зеленкова, Е.В. Беляєва. - Мінськ, 1998.
9. Мур Дж. Принципи етики. - М., 1984.
10. Попов Л.А. Етика. Курс лекцій. - М., 1998.
11. Етика: словник афоризмів і висловів : посібник для студентів вчз. - М., 1994.

Першоджерело до семінару

1. Эпикур. Лист до Менекею // Людина: Мислителі минулого і сьогодення про його життя і безсмертя. - М.: Політвидав, 1991. - С. 125-128.

Питання по першоджерелу:

1. Яке відношення Епикура до смерті?
2. Які бажання безрозсудно задовольняти на думку Епикура?
3. Що виступає умовою щасливого життя згідно Епикура?
4. Як Епикур трактує поняття задоволення?

Тема 2. Основні етичні теорії і проблема морального вибору

1. Етика І. Канта.
2. Утилітаризм (І. Бентам, Дж. Ст. Милль).
3. Ситуація морального вибору : критерії моральної оцінки.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає універсальний моральний закон згідно з Канту?
2. Що таке категоричний імператив?
3. Як визначити, чи являється вчинок морально правильним, згідно з Канту?
4. Що таке утилітаризм?
5. Як визначити, чи являється вчинок морально правильним, згідно з утилітаристами?
6. Які характеристики ситуації морального вибору?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальн. посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролова та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 1. Гл. 5. § 3,7.

Додаткова література:

1. Гусейнов А. А. Етика / А.А. Гусейнов, Р. Г. Апресян. - М., 1999.
2. Кант І. Критика практичного розуму : Соч. У 6 т. Т. 4. - М., 1966. - Ч. 1.
3. Ніцше Ф. Антихристиянин // Сутінки богів. - М., 1989.
4. Ніцше Ф. Воля до влади. Досвід переоцінки усіх цінностей. - М., 1994.
5. Шопенгауер А. Свобода волі і моральність. - М., 1982.

6. Шрейдер Ю.А. Етика. Введення в предмет: навчальний посібник для вчз. - М., 1998.

Першоджерела до семінару

1. Милль Дж. Ст. Утилітаріанізм. Про свободу. - СПб, 1900. - С. 99; 118; 122-126.
2. Ніцше Ф. Забобони альтруїстичної і жалісливої моралі // Ніцше Ф. Ура-нішня зоря. Думки про моральні забобони. - Свердловськ: Воля, 1991. - С. 56-68.

Питання по першоджерелах:

1. Що вимагає від людини мораль на думку Милля?
2. Як визначити, яке задоволення краще за якістю на думку Милля?
3. У чому суть утилітаристського принципу загального щастя?
4. Які критерії моральної поведінки і моральної оцінки по Миллю?
5. Чому Ніцше вважає, що потрібно утримуватися від співчуття?
6. У чому полягає суть істинної моралі по Ніцше?
7. Чому Ніцше називають моральним нігілістом?
8. Яку переоцінку цінностей пропонує вчинити Ніцше?

Розділ 7. Соціальна філософія

Тема 1. Суспільство як предмет філософського аналізу

1. Філософські підходи до розуміння суспільства (релігійно-ідеалістичний, натуралістичний, матеріалістичний).
2. Суспільство як система. Матеріальне і духовне виробництво.
3. Суспільство і особа. Історична необхідність і свобода особи.
4. Проблема громадського ідеалу. Поняття громадянського суспільства.

Питання для самоконтролю:

1. Чим пояснюється різноманіття підходів до розуміння суспільства?
2. У чому суть релігійно-ідеалістичного підходу до розуміння суспільства?
3. У чому суть концепцій органічної теорії суспільства (географічного детермінізму, біологічного детермінізму)?
4. Які чинники роблять вирішальне значення на розвиток суспільства з точки зору Маркса?
5. Що відрізняє суспільство як систему від інших систем?
6. У чому своєрідність матеріальної і духовної сфер громадського життя?
7. У чому суть суспільної свідомості і яка його структура?
8. Що таке духовне виробництво і які його основні види?
9. Розкрийте поняття ідеології і громадської психології. У чому полягає їх взаємодія?
10. Як співвідносяться історична необхідність і свобода особи?
11. Що таке громадянське суспільство і які його ознаки?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальн. посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов И.Т. - 3-е видавництво, перераб і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 8, § 1; Гл. 11.

Додаткова література:

1. Арото А. Концепція громадянського суспільства : сходження, занепад і відродження // Поліс. - 1995. - №3.

2. Багратян Г. А. Суспільство і держава. - М., 2000.

3. Барулин В. С. Соціальна філософія. - М., 1999.

4. Васильєв В. А. Громадянське суспільство: ідейно-теоретичні витоки // Соціально-політичний журнал. - 1997. - №4.

5. Голенкова З.Т. Становлення громадянського суспільства і соціальна стратифікація / З.Т. Голенкова, В. В. Витюк // Социс. - 1995. - №6.

6. Кемеров В. Е. Введення в соціальну філософію. - М., 1996.

7. Левин И.Б. Громадянське суспільство на заході і в Росії // Поліс. - 1996. - №5.

8. Соловйов А.И. Три вигляду держави - три стратегії громадянського суспільства // Поліс. - 1996. - №6.

Першоджерела до семінару

1. Бердяев Н.А. Великий Інквізитор // Антихрист: антологія. - М.: Высш. шк., 1995. - С. 135-159.

2. Достоевський Ф.М. Великий Інквізитор // Антихрист: антологія. - М.: Высш. шк., 1995. - С. 76-89.

3. Турений А. Повернення людини діючого // Кравченка А.И. Соціологія: хрестоматія для вчз. - М.: Ак. Проект, 2002. - С. 720-728.

Питання по першоджерелах:

1. У чому Великий Інквізитор звинувачує Христа?

2. Що є благом для народу з точки зору Великого Інквізитора?

3. Які основні риси Великого Інквізитора в розумінні Достоевського?

4. У якій залежності знаходяться добродієвість і користь?

5. У чому суть так званого патерналистського милосердя? Чи виправдано насильство в справах благодіяння і милосердя?

6. Які дві протилежні характеристики визначають напрям сучасних суспільств на думку Турена?

7. Коли і чому в історії європейських держав громадянське суспільство відмежувалося від держави?

8. Які обов'язки за державою і громадянським суспільством тепер зберігаються?

9. Що, на думку Турена, повинно стати предметом аналізу сучасної соціальної філософії і соціології?

10. Що таке громадський рух і яка його роль в житті суспільства?

Заняття 2. Філософія історії.

1. Проблема сенсу історії.
2. Теорії єдності Всесвітньої історії (Гегель, До. Маркс).
3. Критика теорій історичного прогресу.
4. Концепції локальних культур і циклічності розвитку (Н.Я. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнби).

Питання для самоконтролю:

1. Як вирішувалося питання про сенс і спрямованість історії в християнській філософії?
2. Що розуміє Ясперс під «осьовою епохою»?
3. Які особливості формаційного підходу до розуміння історичного процесу?
4. Що таке суспільно-економічна формація? Які типи формацій виділять Маркс?
5. У чому суть антиісторизму До. Поппера?
6. Які основні риси цивілізаційного підходу до історії?
7. Як розуміє прогрес всесвітньої історії Данилевський?
8. Чим обумовлена унікальність кожної цивілізації, на думку Тойнби?

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчальний посібник для внз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 2. Гл. 8. §§ 2,3.

Додаткова література:

1. Барг М.А. Категорія «цивілізація» як метод порівняно-історичного аналізу // Історія СРСР - 1990 - №5.
2. Гумилев Л.Н. Етногенез і біосфера Землі. - М., 1990. - Ч.6.
3. Тойнби А. Досягнення історії. - М., 1991.
4. Формації або цивілізації : матеріали круглого столу // Питання філософії - 1989 - №10.
5. Фукуяма Ф. Кінець історії? // Питання філософії - 1990 - №3.
6. Шпенглер О. Захід Європи. У 2 т. Т. 1. - М., 1993.
7. Ясперс До. Сенс і призначення історії. - М., 1991.

Першоджерело до семінару

1. Гуревич А.Я. Теорія формації і реальність історії // Питання філософії. - 1990. - № 11.

Питання до першоджерела:

1. Чому так звана «пятичленка» має бути покликана умовною теорією на думку Гуревича?
2. За яку однобічність теорії критикує формаційний підхід Гуревич?
3. Чому теорію Маркса Гуревич називає телеологічною?

Заняття 3. Глобальні проблеми сучасності

1. Глобальні проблеми сучасності.
2. Глобалізація і взаємодія цивілізацій.
3. Філософія про можливі шляхи майбутнього розвитку світової спільноти.

Питання для самоконтролю:

1. У чому суть глобальних проблем світової цивілізації на рубежі XX - XXI вв.?
2. Які можливі шляхи виходу з глобальної кризи?
3. У чому значення філософії для осмислення і рішення глобальних проблем?
4. Чи можливе передбачення майбутнього історії?
5. Які можливі сценарії майбутнього?

Література**Основна література:**

1. Філософія: навчальн. посібник для высш. навчальн. завед. - Ростов-на-Дону: «Фенікс», 2001. - Розділ 2. Гл.12.

Додаткова література:

1. Белл Д. Прийде шне постіндустріальне суспільство. - М., 1999.
2. Моїсєєв Н.Н. Доля цивілізації. Шлях розуму. - М., 2000.
3. Панарин А.С. Глобальне політичне прогнозування. - М., 2000.
4. Тоффлер Э. Третья хвиля. - М., 1999.
5. Уткин А.И. Американська стратегія для XXI століття. - М., 2000.
6. Чумаков А.Н. Філософія глобальних проблем. - М., 1994.

Першоджерело до семінару**Глобальні проблеми сучасності**

1. Хантингтон С. Зіткнення цивілізацій? // Поліс - 1994. - №1.

Питання по першоджерелу:

1. Яку причину поживавлення національного і релігійного фундаменталізму називає Хантингтон?
2. Яку нову структуру міжнародної системи замість триступінчатої (країни першо-другого- третього світу) пропонує Хантингтон?
3. Що лежить в основі культурної ідентифікації на думку Хантингтона?
4. Який прогноз майбутньому дає Хантингтон? Чи згодні ви з ним?
5. Чи вважаєте ви, що ріст релігійної самосвідомості слід вважати джерелом глобального конфлікту?

Розділ 8. Філософія релігії

1. Філософські концепції Бога : політеїзм, пантеїзм, деїзм, монотеїзм.
2. Докази буття Бога : онтологічний, космологічний, телеологічний, антропологічний.
3. Релігійний досвід. Криза західної теології і релігійної філософії.

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчань. посібник для вчз / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч. 4. Гл. 5.

Додаткова література:

1. Джеймс У. Різноманіття релігійного досвіду. - М., 1993.
2. Кимелев Ю.А. Сучасна філософсько-релігійна антропологія. - М., 1985.
3. Кимелев Ю.А. Філософія релігії : Систематичний нарис. - М.: Видавничий Дім «Nota Bene», 1998. - 424 с.
4. Філософія: підручник / під. ред. В. Д. Губина, Т. Ю. Сидориной, В. П. Філатова. - М.: Рус. Слово, 1998. - 432 с.

Першоджерело до семінару

1. Дж. Робинсон. «Чесно перед Богом». - М.: Б.И.: Б.М. - 1992 - С. 30-45.

Питання по першоджерелу:

1. Чому протестантський теолог Робинсон пропонує відмовитися від використання слова «Бог» на час життя хоч би одного покоління?
2. Який сенс вкладає теолог в поняття «небеса» і «світ»?
3. Що має на увазі Робинсон під нерелігійним шляхом для майбутнього християнства?
4. Як, на думку Робинсона, може проявити себе священне у буденному (мирському)? Чи згодні ви з цим?

Розділ 9. Філософія мистецтва

1. Місце і роль художника в суспільстві в епоху античності. Платон і Арістотель.
2. Середньовічна естетика про прекрасний. Ф. Аквінський.
3. Раціоналізм в художній творчості (Відродження і епоха Просвітництва).
4. Некласична естетика Шопенгауэра і Ніцше і її вплив на культуру модерну і постмодерну.

Література

Основна література:

1. Введення у філософію: навчань. посібник для вnz / авт. колл.: И.Т. Фролов та ін. - 3-е видавництво, перераб. і доп. - М.: Республіка, 2005. - Розділ 1. Ч.1. Гл. 4. § 3.; Гл. 5. § 7.

Додаткова література:

1. Кондратов Р. А. Естетика: підручник. - М.: Аспект Прес, 1998. - 430 с.
2. Кривцун А. Естетика: підручник. - 2-е видавництво, доп. - М: Аспект Прес, 2001. - 447 с.
3. Естетика: навчань. посібник для вnz. - М.: Центр, 1998. - 240 с.

Першоджерело до семінару

1. Арістотель «Поетика» // Арістотель: Соч. У 4 т. Т. 4. - М., 1984. - С. 655-756; С. 658-659.
2. Платон «Держава» // Платон: Соч. У 3 т. Т. 3. - С. 421.

Питання по першоджерелу:

1. Яке відношення до мистецтва повинен формувати ідеальний правитель в державі, на думку Платона?
2. Чому мистецтво у філософії Платона не може наблизити нас до розуміння форм, а відводить від них?
3. Який жанр літератури, по Платону, виводить душу із стану рівноваги і чому?
4. Як жанр трагедії може привести до катарсису на думку Арістотеля?
5. Чи можна назвати цей механізм сублимацією?
6. Чи може сучасна продукція кіно і ТБ зробити катарсическое вплив на глядача?

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

(36 годинника)

Самостійна робота припускає написання одного есе (10 годин) і виконання контрольних робіт (26 годин) за джерелами.

Контрольні роботи виконуються письмово у вигляді відповідей на питання до першоджерел, запропонованих до кожного семінарського заняття.

Список тим есе

1. У чому полягає значення філософії сьогодні?
2. У чому полягає відмінність філософського світогляду від релігійного?
3. Що таке мудрість?
4. Яке співвідношення філософії з наукою і релігією?
5. Чи виправданий шлях сумніву, який пройшов Декарт?
6. Чи являються аргументи Декарта на користь нематеріальності душі безперечними?
7. Чи існує відмінність між первинними і вторинними якостями?
8. Чи існують підстави для суб'єктивно-ідеалістичного розуміння реальності?
9. Чи можна погодитися з Енгельсом, що розвиток природи, суспільства і мислення підкоряється законам діалектики?
10. Чи можна залишатися на позиціях детермінізму, не заперечуючи випадковості?
11. Чи можна залишатися на позиціях детермінізму, не заперечуючи свободи?
12. Чи існують природжені знання або знання формуються лише з досвіду?
13. Чи згодні Ви з Юмом в тому, що не існує «Я» як особливий реальності?
14. Чи згодні Ви з Юмом, що ми не можемо бути упевнені в тому, що між явищами об'єктивного світу існують причинні зв'язки?
15. Чи згодні Ви з Кантом, що існують апіорні знання, які визначають наше знання про світ?
16. Чи існують речі, які в принципі непізнанні?
17. Чи вдалося Канту обґрунтувати можливість науки?
18. Чи є людське пізнання відображенням (репрезентацією) об'єктивного світу або конструюванням власного «життєвого світу»?
19. Що є істина?
20. Чи існує універсальна природа людини?
21. Чи вдалося соціобиології вирішити проблеми синтезу генетичного чинника і чинника культурного середовища?
22. Чи є взаємна допомога результатом природного відбору?
23. Чи згодні ви з Гальпериним в тому, що у людини відсутні інстинкти?
24. Чи згодні ви з соціобиологами в тому, що дотримання моральних норм генетично зумовлене?

25. Завдяки яким чинникам людина виділилася зі світу тварин?
26. Чи була праця вирішальним чинником у формуванні Homo sapiens?
27. Чи є альтруїзм результатом природного відбору?
28. Чи є психоаналіз науковою теорією?
29. Чи може людина управляти своїми несвідомими процесами?
30. Чи згодні ви з Сартром, що людина сама встановлює для себе цінності?
31. Чи згодні ви з Сартром, що людина абсолютно вільна?
32. Чи існує сенс життя?
33. Чи згодні ви з Би. Уильямсом, що безсмертя безглузде?
34. Протиріччя моральної свідомості.
35. Чи практична мораль?
36. Співвідношення боргу і користі в моралі.
37. Любов до ближнього як етичний ідеал.
38. Абсолютне і відносне в моралі.
39. Моральний ідеал і життєві реалії.
40. По той бік добра і зла.
41. Чи існує моральна свобода?
42. Містичний і релігійний досвід.
43. Майбутнє релігії.
44. Критерії витвору мистецтва.

Методичні рекомендації до написання есе

За допомогою цих рекомендацій ви отримаєте уявлення про те, що таке есе, а також деякі ради, як написати есе.

Есе - це форма самостійної роботи студента об'ємом 3-5 тетрадных сторінок. Есе за філософією відрізняється від шкільного твору по літературі і від рефератів по інших дисциплінах. Есе не є формою вираження особистих вражень і емоцій. Есе не є коротким викладом однієї або декількох публікацій (книг, журнальних статей) по певній темі. Есе - це обґрунтування тези. Це означає, що в есе має бути твердження, в правильності якого ви постараетесь переконати читача, а також аргументи (аргументи) на користь цього твердження.

Мета написання есе - навчитися формулювати свою думку і уміти його обґрунтувати.

Тему есе ви можете вибрати із запропонованого викладачем списку. Ви також можете самостійно сформулювати питання, відповіддю на який буде ваша теза. Але в цьому випадку обов'язково отримаєте схвалення викладача.

Приступаючи до написання есе, викладете в одній пропозиції, що саме ви стверджуватимете і доводитимете (своя теза). Якщо ви не можете це зробити, то переходите до наступного завдання рано. Найбільш поширена помилка: студенти не формулюють тезу взагалі або формулюють його так розпливчато, то читач не може зрозуміти, що ж стверджує автор.

Наступне завдання: визначити, яким чином переконати читача в правильності тези, які аргументи ви приведете у своєму есе. Студентам часто здається, що

оскільки їм самим ясно, що теза вірна, то приведених аргументів на користь тези цілком вистачає. Тому краще виходити з того, що читач добре знає предмет, про який йде мова, і при цьому з вами не згоден. Постарайтеся передбачити можливі заперечення і відповісти на них.

Нарешті, дуже важливе завдання - редагування тексту, який ви написали. Важливо мати на увазі, що читач не може заглянути у ваші думки інакше як через те, що фактично написано, він не може здогадатися, що ви насправді мали на увазі, коли писали. Ваш текст повинен говорити сам за себе. Відповідальність за точність передачі думки лежить на авторові. Ви повинні ясно виражати свої думки, щоб уникнути невірного розуміння. Крім того, хороше есе несумісне з граматичними помилками.

Ще декілька типових помилок, яких слід уникати

1. Для інформованого читача не потрібний довгий вступ. Краще відразу переходите до тези.

2. Довгі цитати або перекази своїми словами. Пам'ятайте, що читача цікавлять ваші власні думки.

3. «І той прав, і цей прав». Часто студенти викладають різні позиції з тієї або іншої проблеми, а у кінці пишуть, що і в тій, і в іншій позиції є зерно істини. Читач це знає. Вам потрібно сформулювати свою позицію.

4. Плагіат. Неприпустимо видавати чужі слова і ідеї за свої власні. Це грубе порушення академічної етики. Ваша робота тільки виграє, якщо ви дасте посилання на джерело. Правильне цитування говорить про ваше знайомство з літературою по предмету.

Якщо викладач не згоден з вашою тезою, то це не означає, що ваша оцінка буде низькою.

Критерії оцінки есе

Есе оцінюється за наступними критеріями:

1) Теза

- теза оригінальна і сформульований ясно - 3 бали

- теза неоригінальна, ясно сформульований - 2 бали

- теза сформульована розпливчато - 1 бал

2) Обґрунтування

- обґрунтування усебічне і глибоке - 4 бали

- обґрунтування є, але не усебічне - 3 бали

- обґрунтування є, але аргументи суперечать тезі - 2 бали

- обґрунтування свідчить про неглибоке розуміння автором проблеми - 1

бал

3) Використання літератури

- використана додаткова література і дані посилання на неї - 2 бали

- використані першоджерела і дані посилання - 1 бал

4) Оформлення

- есе написане акуратно і розбірливо, граматичні помилки відсутні - *1 бал*

Робота над есе зажадає від вас серйозного, вдумливого відношення.
Успіху!

7. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Світогляд і особа. Характер світоглядних проблем. Особливості філософського рішення світоглядних проблем : раціональність, рефлексивність, критичність.

2. Предмет і структура філософії. Основні етапи історії філософії. Функції філософії в культурі: світоглядна, методологічна, критична.

3. Взаємовідносини філософії і науки. Позитивістське трактування філософії.

4. Пошуки першооснови в ранній грецькій філософії (Милетская школа, піфагорійська школа, Гераклит Эфесский, Элейская школа, атомисты Левкипп і Демокрит).

5. Платонівська модель реальності. Буття і Становлення. Ідеї і речі. Структура ідеального світу. Рівні реальності і знання. Алегорія печери.

6. Метафізики Арістотеля. Поняття метафізики. Критика Платона. Вчення про суть. Вчення про чотири причини. Телеологія Арістотеля.

7. Суперечка про природу універсалій в середньовічній схоластиці. Реалізм і номіналізм.

8. Наукова революція XVII ст. Декарт - засновник філософії Нового часу. Дуалізм Декарта. Принцип сумніву. Механістичне розуміння природи. Психофізична проблема.

9. Ідеалізм Лейбніца. Критика Лейбніцом механіцизму з позицій ідеалізму. Вчення про монади. Передвстановлена гармонія.

10. Суб'єктивний ідеалізм Берклі. Заперечення відмінності між первинними і вторинними якостями. Трактування реальності. Заперечення матерії. Проблема соліпсизму.

11. Об'єктивний ідеалізм Гегеля. Тотожність буття і мислення. Діалектика. Філософська система.

12. Діалектичний матеріалізм Маркса і Енгельса. Діалектика як теорія розвитку. Закони діалектики : закон переходу кількісних змін в якісні, закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечення.

13. Принцип матеріалізму. Поняття матерії. Рівні організації матерії. Фізикалізм і емерджентизм.

14. Матерія і рух. Простір і час. Субстанціональна і реляційна концепції простору і часу.

15. Принцип системності. Поняття цілісності. Ціле і частина. Механіцизм і холізм. Поняття системи. Типи систем. Системи, що Самоорганізуються

16. Принцип детермінізму. Детермінізм і свобода. Індетермінізм. Можливість і дійсність. Вірогідність.

17. Принцип розвитку. Поняття розвитку. Сучасна наука про глобальну еволюцію як самоорганізацію матерії. Синергетика як нове світобачення.

18. Проблема свідомості і різні підходи до її рішення (дуалізм, біхевіоризм, матеріалізм, функціоналізм).

19. Поняття відображення. Розвиток форм відображення. Свідомість як вища форма відображення.

20. Проблема граничної основи знання у філософії Нового часу. Емпіризм і раціоналізм.

21. Скептицизм Д.Юма. Радикальний емпіризм. Заперечення існування духовної субстанції. Трактатування причинності

22. Теорія пізнання І. Канта. Синтез раціоналізму і емпіризму. Апріорні форми свідомості і їх роль в пізнанні. Агностицизм.

23. Чуттєве пізнання і його форми. Співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в чуттєвому образі. Єдність чуттєвого і раціонального в пізнанні.

24. Раціональне пізнання і його форми. Мислення і мова.

25. Теорії істини (класична, когерентна, прагматистська, конвенціональна, діалектико-матеріалістична).

26. Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання, їх відмінність і взаємозв'язок.

27. Наукова теорія і її функції. Природа ідеалізацій. Формалізація і математизація наукового знання.

28. Поняття наукового методу. Загальнологічні методи, методи емпіричних і методи теоретичних досліджень.

29. Особливості наукового пізнання. Відмінність наукового знання від ненаукового. Критерії науковості : верифіцируемість, фальсифіцируемість. Епістемологічний анархізм П. Фейєрабенда.

30. Наукове пояснення. Модель наукового пояснення, що підводить. Пояснення і розуміння.

31. Теорія наукових революцій Т. Куна.

32. Раціоналістичні моделі розвитку наукового знання (До. Поппер, І. Лакатос).

33. Етика науки.

34. Образи людини в історії філософії. Особливості пізнання людини.

35. Проблема сенсу життя, смерті і безсмертя у філософії.

36. Походження людини. Чинники антропогенезу.

37. Людина як біологічна і соціальна істота. Соціологізаторський і біологізаторський підходи.

38. Спадковість і середовище. Деятељностный підхід про формування вищих психічних функцій людини. Соціобіологія про генетичну обумовленість соціальної поведінки людини.

39. Несвідоме і його роль в житті людини (З. Фрейд, До. Юнг, А. Адлер).

40. Екзистенціалізм про природу людини і основні риси людського існування.

41. Поняття «етика», «мораль», і «моральність». Мораль як особлива форма регуляції громадських стосунків.

42. Проблема обґрунтування моральних цінностей в античній філософії (Сократ, Платон, Епікур, стоїки).

43. Етика І. Канта. Принцип автономії моралі. Поняття категоричного імперативу.

44. Утилітаристська етика (І. Бентам, Д. С. Милль).

45. Суспільство як особлива реальність. Натуралізм, ідеалізм і матеріалізм в поясненні суспільства.

46. Суспільство як система. Сфери життя суспільства і їх взаємозв'язок.

47. Проблема громадського ідеалу. Поняття громадянського суспільства.

Права людини.

48. К. Маркс про історію як зміну суспільно-економічних формацій.

49. Теорія локальних цивілізацій (Н. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі).

50. Суспільство і особа. Співвідношення історичної необхідності і свободи особи в громадському розвитку. Свобода і відповідальність.

51. Глобалізація і взаємодія цивілізацій.

52. Глобальні проблеми сучасності.

Додатки

Теми семінарських занять та теми контрольних робіт для студентів заочного відділення

Тема 1.

Філософія, її предмет і роль в суспільстві.

1. Поняття світогляду. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, наука.
2. Філософія та основні варіанти її визначення. Філософія як світоглядне знання, його предмет і структура
3. Основні функції та роль філософії.

Література:

Філософія: Підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К., 1995. – С. 6 - 19.
Нестеренко В.Г. Вступ до філософії. Онтологія людини: Навч. посібн.- К., 1995. – С. 7 - 60.

Кальной И.И. Философия: Учебник. – СПб., 2001. – С. 4 - 12.

Философия: Учебник / отв. ред. В.П. Кохановский.- Ростов н/Д, 2003. – С. 6-35.

Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: Учебное пособие. – Симферополь, 2003. – С. 12 - 30.

Философия: Учебно-методическое пособие / Под ред. Л.А. Алексеевой, Р.А.

Додонова, Д.Е. Музы, В.Г. Попова, Т.Б.Нечепоренко. – Донецк, 2010. – С. 5 - 14.

Философия // Новая философская энциклопедия: В 4-х тт. – М., 2001. – Т.4. – С. 195 - 200.

Тема 2

Виникнення і основні етапи розвитку філософії (заняття перше).

1. Стародавня філософія, її форми та особливості.
2. Філософська думка в епоху середньовіччя. Філософія Відродження.
3. Філософія Нового часу. Класична німецька філософія.

Література:

Читанка з історії філософії: В 6 кн. – К., 1992. – Кн.1. Філософія Стародавнього світу.

Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии: Учеб. пособие. – М., 1991.

Філософія: Підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К., 1995.- С. 19 - 50.

Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К., 2001. – С. 17 - 168.

Кальной И.И. Философия: Учебник. – СПб., 2001. – С. 13 - 26, 27 - 48, 49 - 59, 60 - 81, 82 - 101, 102 - 115.

Кузнецов В.Г., Кузнецов И.Д., Миронов В.В., Момджян К.Х. Философия: Учебник. – М., 2005. – С. 11 - 62.

Заняття друге

1. Джерела формування і сутність марксистської філософії.
2. Загальна характеристика і основні напрямки сучасної західної філософії.

Література:

Ойзерман Т.Н. Формирование философии марксизма. – 3-е изд. – М., 1986.
 История философии в кратком изложении / пер. с чеш. И.И. Богута. – М., 1991.
 Філософія: Підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К., 1995. – С. 51-76, 128-184.
 Рассел Б. Мудрость Запада: историческое исследование западной философии
 в связи с общественными и политическими обстоятельствами. – М., 1998.
 Кальной И.И. Философия: Учебник. – СПб., 2001. – С. 116 - 131.
 Зотов А.Ф. Современная западная философия: Учебн. – М., 2001.
 Философия: Учебник / отв. ред. В.П. Кохановский. - Ростов н/Д, 2003.
 – С. 43 - 72.

Тема 3

Розвиток філософської думки в Україні та Росії.

1. Зародження філософської думки в культурі Київської Русі.
2. Філософія Г.С. Сковороди.
3. Розвиток філософії в Україні в ХІХ - ХХ ст.
4. Основні напрямки російської філософії в ХІХ - ХХ ст.

Література:

Философская мысль в Киеве (историко-философский очерк)/ отв. ред. В.И. Шинкарук. - К., 1982.
 Філософія: Підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. - К., 1996. - С. 77 - 127.
 Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. Навч. посібн.
 – 3-є вид. – К., 1997.
 Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії. – К., 2001. –
 С. 305 - 380.
 История русской философии: Учеб. для вузов / Редкол.: М.А. Маслин и др.
 – М., 2001. – С. 262 – 571.
 Сербиеико В.В. Русская философия: Курс лекций: Учеб. пособие. – М.,
 2005. – С. 233 - 358.
 Історія української філософії: Підручник. – К., 2008.
 Філософська думка в Україні: Бібліогр. Словник / Авт. Кол. : В.С.
 Горський, М.Л. Ткачук, В.М. Нічик та ін. – К., 2003.

Тема 4

Філософія буття.

1. Поняття буття. Єдність і багатоманітність буття, його основні форми.
2. Проблема субстанції. Категорії „матерія” і „дух”, їх співвідношення.
3. Атрибутивні характеристики матерії та духу.
4. Проблема єдності світу в історії філософії та науки.

Література:

Введение в философию: Учебник в 2 ч. /под общей ред. И.Т. Фролова. – М.,
 1989. – Ч.2 – С. 9 - 65.
 Спиркин А.Г. Философия: Учебник. – М., 1998. – С. 261 - 272.
 Солодухо Н.М. Философия небытия. – Казань, 2002.

Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: Учебное пособие. – Симферополь, 2003. – С. 167 - 188.

Кузнецов В.Г., Кузнецов И.Д., Миронов В.В., Момджян К.Х. Философия: Учебник. – М., 2005. – С. 152 - 214.

Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – 4-е изд., перераб. и доп.

М., 2007. – С. 422 - 473.

Ст.: „Движение”, „Дух”, „Материя”, „Пространство”, „Время” // Новая философская энциклопедия: 4-х тт. – М., 2000 – 2001.

Тема 5

Філософські теорії розвитку: діалектика.

1. Ідея розвитку в історії філософії і науки. Головні концепції розвитку (еволюційна, структурна, діалектична та синергетична).

2. Поняття діалектики. Види та історичні форми діалектики.

3. Діалектика як система принципів, законів і категорій

Література:

Спиркин А.Г. Основы философии: Учебн. пособие. – М., 1988. – С. 154-185.
Введение в философию: Учебник в 2 ч. – М., 1989. – Ч. 2. – С. 96 - 109, 138 - 184, 294 - 344, 404 - 406.

Философия: _____ Учеб. пособие / Авт. кол. под рук. Е.Ф. Осичнюка, В.С. Зубова.- К., 1997. - С. 273 - 292.

Кальной И.И. Философия: Учебник. – СПб., 2001. – С. 171 - 196.

Философия: Учебник / отв. ред. В.П. Кохановский.- Ростов н/Д, 2003. – С. 130 - 189.

Философия: Учебно-методическое пособие / Под ред. Л.А. Алексеевой, Р.А. Додонова, Д.Е. Музы, В.Г. Попова, Т.Б.Нечепоренко. – Донецк, 2010. – С. 58 - 71. Ст. „Диалектика”, „Развитие” // Новая философская энциклопедия: 4-х тт. – М., 2000 – 2001. – Т.1, 3.

Тема 6

Філософські концепції розвитку: синергетика.

1. Ідея самоорганізації в сучасній науці та філософії.

2. Поняття синергетики.

3. Зasadничі принципи синергетики та синергетична модель буття.

4. Нелінійне мислення. Основні категоріальні засоби синергетики.

Література:

Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления. – К., 1990.

Буданов В.Г., Мелехова О.П. Концепции современного естествознания. Учебник. – М., 1998.

Чешков М.А. Синергетика: за и против хаоса // Общественные науки и современность. – 1999. – № 6. – С. 128 - 141.

Кальной И.И. Философия: Учебник. – СПб., 2001. – С. 189 - 196.

- Лесков Л.В. Синергизм: философская парадигма XXI века. – М., 2006.
 Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – М., 2007. – С. 451 - 457.
 Оганян К.М., Бранский В.П., Астафьев А.К. Социальная синергетика: Учебное пособие. – СПб., 2010. – С. 27 - 37, 38 - 51.
 Аршинов В.И. Синергетика // Новая философская энциклопедия: 4-х тт. – М., 2001. – С. 545 - 546.

Тема 7.

Філософія суспільства.

Заняття 1

1. Поняття суспільства. Основні дискурси соціального: реалізм (ідеалізм), натуралістична модель, діяльнісна модель, феноменологічний та антропологічний погляди.
2. Природа і суспільство, їх єдність і відмінність.
3. Суспільство як система суспільних відносин. Види відносин.

Література:

- Філософія: Підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К., 1995. – С. 247-260, 351-364.
 Алексеев П.В. Социальная философия: Учеб. пособие. – М., 2003. – С. 11 - 55.
 Философия: Учебн. / под ред. В.П. Кохановского. – Ростов н/Д, 2003. – С. 287 - 331.
 Философия: Учебно-методическое пособие / Под ред. Л.А. Алексеевой, Р.А. Додонова, Д.Е. Музы, В.Г. Попова, Т.Б.Нечепоренко. – Донецк: ДонНТУ, 2004. – С. 81 - 91.
 Пигров К.С. Социальная философия: Учебник. – Спб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – С. 100 - 162.
 Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія.
 Історія, теорія, методологія. Підручник для вищ. навч. закл. – Вид. 3-є, випр. та доп. – К.: Генеза, 2006. – С. 351 – 372, 372 - 392.
 Ст. «Общество», «Природа» //Новая философская энциклопедия: В 4 тт. - М., 2001. – Т.3.

Заняття 2

1. Поняття суспільного виробництва. Матеріальне та духовне виробництво.
2. Спосіб виробництва, його структура і роль в суспільстві.
3. Поняття суспільно-економічної формації та цивілізації. Формаційна та цивілізаційна моделі історичного процесу. Проблема синтезу філософсько-історичних моделей.
4. Прогрес і регрес в суспільному житті. Проблема критеріїв соціального прогресу.

Література:

- Крапивенский С.Э. Социальная философия: Учебн. пособие. – М., 1998. – С. 83 - 112.
 Философия истории: Учеб. пособие / Под ред. проф. А.С. Панарина. – М.,

1999. – С. 375 - 409.

Бойченко І.В. Філософія історії. Підручник. – К., 2000. – С. 216 - 247, 248 - 301.

Социальная философия: Учебник / под ред. В.П. Андрущенко, Н.И. Горлача. – К.- Харьков, 2002. – С. 242 - 384, 557 - 578, 683 - 706.

Алексеев П.В. Социальная философия: Учеб. пособие. – М., 2003. – С. 234 - 283.

Философия: Учебно-методическое пособие / Под ред. Л.А. Алексеевой, Р.А. Додонова, Д.Е. Музы, В.Г. Попова, Т.Б. Нечепоренко. – Донецк: ДонНТУ, 2004. – С. 92 - 107.

Ящук Т.І. Філософія історії. Курс лекцій. Навчальний посібник. – К., 2004. – С. 268 - 270, 274 - 320.

Муза Д.Е. Прологомены к созданию интервальной модели истории // Академия знаний. Научный журнал. – Симферополь, 2010. – № 3. – С. 44 – 51.

Ст. „Цивилизация” // Социальная философия: Словарь / Сост. и ред.

В.Е. Кемеров, Т.Х. Керимов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. - Екатеринбург, 2006. – С. 605.

Тема 8.

Філософія свідомості.

1. Поняття свідомості. Свідомість як філософська проблема.
2. Природні передумови генези та функціонування свідомості.
3. Структура свідомості: основні підходи. Свідомість і самосвідомість.
4. Соціальна сутність свідомості та проблема його виникнення.

Література:

Кальной И.И. Философия: Учебник. – СПб., 2001. – С. 197 - 212.

Спиркин А.Г. Философия: Учебник. – М., 2002. – С. 337 - 377.

Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: Учебное пособие. – Симферополь, 2003. – С. 189 - 215.

Философия: Учебник / отв. ред. В.П. Кохановский. - Ростов н/Д, 2003. – С. 229 - 286.

Кузнецов В.Г., Кузнецов И.Д., Миронов В.В., Момджян К.Х. Философия: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2005. – С. 215 - 226.

Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – М., 2007. – С. 234 - 260.

Философия: Учебно-методическое пособие / Под ред. Л.А. Алексеевой, Р.А. Додонова, Д.Е. Музы, В.Г. Попова, Т.Б. Нечепоренко. – Донецк: ДонНТУ, 2010. – С. 108-117.

Тема 9.

Суспільна свідомість та її структура.

1. Поняття суспільної свідомості. Суспільна та індивідуальна свідомість, їх взаємозв'язок.
2. Закономірності розвитку суспільної свідомості.
3. Структура суспільної свідомості: рівні, сфери, форми.

Література

Філософія: Підручник / за ред. Г.А. Заїченка та ін. – К., 1995. – С. 293 - 312.

- Барулин В.С. Социальная философия: Учебник. – М., 1999. – С. 186 - 218.
 Кальной И.И. Философия: Учебник. – СПб., 2001. – С. 212 - 242.
 Спиркин А.Г. Философия: Учебник. – М., 2002. – С. 637 - 700.
 Социальная философия: Учебник / под ред. В.П. Андрущенко, Н.И. Горлача. – К. - Харьков, 2002. – С. 405 - 424.
 Кемеров В.Е. Социальная философия: Учебник. – М. – Екатеринбург, 2004. – С. 327 - 340.

Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І. Соціальна філософія.

Історія, теорія, методологія. Підручник для вищ. навч. закл. – Вид. 3-є, випр. та доп. – К.: Генеза, 2006. – С. 526 - 546, 546 - 568.

Тема 10.

Пізнання.

1. Теорія пізнання: основні концепції.
2. Єдність чуттєвого, раціонального та інтуїтивного в процесі пізнання.
3. Практика та її роль в пізнанні.
4. Поняття істини. Основні характеристики істини.

Література

Філософія: Підручник / за заг. ред. М.І. Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибак. – К. - Харьков, 2000. – С. 448 – 505.

Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: Учебное пособие. – Симферополь, 2003. – С. 216 - 248.

Философия: Учебник / под ред. В.П. Кохановского. – Ростов н/Д, 2003. – С. 375- 414.

Цофнас А.Ю. Гносеология. Учебное пособие. – Одесса, 2005. – С. 62-106, 107-136.

Кузнецов В.Г., Кузнецов И.Д., Миронов В.В., Момджян К.Х. Философия: Учебник. – М., 2005. – С. 227 - 255, 256 - 262.

Лебедев С.А. Истина // Философия науки: Словарь основных терминов. – М., 2004. – С. 88 - 89.

Тема 11.

Наукове пізнання.

1. Поняття науки. Специфіка наукового пізнання.
2. Методи і форми наукового пізнання.
3. Наука і суспільство.

Література

Філософія: Підручник / за заг. ред. М.І. Горлача, В.Г. Кременя, В.К. Рибак. – К. - Харьков, 2000. – С. 570 - 587.

Філософія: Підручник/ Бичко І.В., Бойченко І.В., Бойченко М.І. та ін. – К, 2001.

– С. 165 - 181.

Голубинцев В.О., Данцев А.А., Любченко В.С. Философия для технических вузов. Учебник. – Ростов н/Д, 2001. – С. 404 - 486.

- Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: Учебное пособие. – Симферополь, 2003. – С. 247 - 256.
- Философия: Учебник / под ред. В.П. Кохановского. – Ростов н/Д, 2003. – С. 448 - 514.
- Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – М., 2007. – С. 370 - 421.
- Алексеева Л.А., Додонов Р.А., Муза Д.Е. Философия науки и техники. Учебное пособие. – Донецк, 2010. – С. 31 - 40.
- Ст.: «Наука», «методология науки», «уровни научного знания» // Философия науки: Словарь основных терминов. – М., 2004.
- Тема 12.

Філософія людини.

1. Специфіка філософського розуміння людини. Проблема сутності людини в історії філософії.

2. Антропосоціогенез: сучасний стан проблеми.

3. Поняття „людина”, „індивід”, „індивідуальність”, „особистість”.

4. Проблема сенсу буття людини.

5. Історична необхідність і свобода особи.

Література

- Нестеренко В.Г. Вступ до філософії. Онтологія людини: Навч. посібн.- К., 1995. – С. 144 - 192, 193 - 230, 231 - 252.
- Марков Б.В. Философская антропология: Очерки истории и теории. – СПб., 116- 194.
- Філософія: Підручник / Бичко І.В., Бойченко І.В., Бойченко М.І. та ін. – К, 2001. – С. 111 - 142.
- Философия: Учебн. / под ред. В.П. Кохановского. – Ростов н/Д, 2003. – С. 190 - 228, 332 - 374.
- Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: Учебное пособие. – Симферополь, 2003. – С. 258 - 289.
- Золотухина-Аболина Е.В. Философская антропология: Учебное пособие. – М. – Ростов н/Д, 2006. – С. 26 - 53, 53 - 68.
- Губин В.Д., Некрасова Е.Н. Философская антропология: учеб. пособие. – М.:Форум, 2008. – С. 44 - 103, 265 - 391.